

Altun Yaruk Sudur IV. Tegziñ’teki İkilemelerin Çince Denklikleriyle Karşılaştırılması *

Hacer Tokyürek**
(Erciyes Üniversitesi)

Özet: Türkçenin en eski dönemlerinden beri yaygın bir kullanıma sahip olan ikilemeler, dilde pekiştirme sağlamakla birlikte anlatıma güzellik katmak amacıyla da kullanılmaktadır. Özellikle Eski Uygur Türkçesinde yaygın olan ikilemeler, çevrilen metni daha doğru ve açıklayıcı tercüme etmek amacıyla kullanılmış olabilir. Böylece çevrilen kaynak dilin de ikilemeler konusunda etkisi söz konusu olabilir. Bu çalışmada AYIV metninin Çince denkliğinden yola çıkılarak ikilemelerin Çince denklikleri tespit edilip onların nasıl oluşturuldukları ve Eski Uygurca kelimelerin anlam farklılıkları ortaya çıkarılacaktır. Böylece Eski Uygurca sözlük çalışmalarına katkı sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: ikilemeler, Altun Yaruk Sudur, Çince denklik, anlam nüansları, sözlükbilim.

Abstract: Comparison of Hendiadyses in the Altun Yaruk Sudur Tegziñ IV with their Chinese Equivalents

Hendiadyses, which have been in common use since the earliest periods of Turkish, are employed for emphasis as well as to add beauty to the expression. Hendiadyses, especially common in Old Uyghur Turkish, may have been used to translate the text more accurately and descriptively. Thus, the source language may also

* TÜBA-GEBİP projesi kapsamında desteklenmektedir.

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, hacertokyurek@erciyes.edu.tr, htokyurek@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-0008-1213.

have affected the use of hendiadyses. In this paper, based on the Chinese equivalent of the AYIV text, the Chinese equivalents of the hendiadyses will be determined and the way they were formed, the meaning differences of the Old Uyghur words will be revealed. Thus, the paper will contribute to Old Uyghur lexicology studies.

Keywords: hendiadys, Altun Yaruk Sudur/Golden Light Sūtra, Chinese equivalents, semantic nuances, lexicology.

Giriş: Bir çeviri edebiyatı olan Eski Uygurca dinî, felsefi konuları ele almış ve özellikle Budizm, Manihaizm gibi dinler ekseninde eserler ortaya koymuştur. Bu dinlerdeki eserler genellikle Çince, Soğdca, Toharca gibi dillerden çevrilmiş ve bundan kaynaklı olarak da çevirmenler dili daha etkili ve açıklayıcı kullanmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bunlardan biri de ikilemelerdir. İkilemeler, Türkçenin en eski dönemlerinden yani Köktürk yazıtlarından beri yaygın bir kullanıma sahiptir ve dilde pekiştirme sağlamakla birlikte anlatıma güzellik katmak amacıyla da kullanılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde de özellikle Eski Uygurcada önemli bir yeri olan ikilemeler, anlatıma pekiştirme katarak dili etkileyici ve açıklayıcı hâle getirmektedir. Bunun yanında özellikle dinî terimlerin ya da bazı ifadelerin ikilemeler şeklinde açıklanmasının nedeni sadece Türkçeye bağlanmamalı, çeviri yapılan kaynak dillerin de bu konuda etkisi araştırılmalıdır. Bu yüzden Eski Uygurca ile kaynak dil mutlaka karşılaştırılmalı, kelimelerin anlamları ve bu anlamların nüans farklılıkları da bu kaynak dil aracılığıyla ortaya çıkarılmalıdır. Bu nedenle ikilemeler ile ilgili çalışmalarda Eski Uygurca metinlerin kaynak dillerdeki denkliklerine bakılmalıdır. Eski Uygurca ile ilgili yapılan metin çalışmalarının pek çoğunda kaynak dil ile metnin karşılaştırması yapılmakla birlikte diller arasındaki denklikler çok da ayrıntılı incelenmemektedir. Ayrıca ikilemeler ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmında kaynak dil denklikleri ya hiç verilmemekte ya da ikilemenin yanına yazılmaktadır.

İkilemeler ile ilgili çalışmalar şu şekilde sıralanabilir: Ağca (2015); Bozok (2012); Can (2010); Çağatay (1978); Çetin (2008); Hatipoğlu (1981); Kara (2021); Ölmez (2017); Ölmez (2022); Ölmez ve Aris

(2019); Ölmez ve Can (2020); Ölmez ve Sevim (2019); Z. Ölmez (1997); Z. Ölmez (1999); Sevim (2019); Şahin (1997); Şen (2002); Taş (2012); Toprak (2005); Yıldız (2019).

Bu çalışmada ise Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç'te geçen ikilemeler ele alınmakla birlikte metnin sadece Çince denkliği olan yerlerdeki ikilemeler incelenecektir. Burada amaç hem ikilemelerin dilsel özelliklerini yani ne kadarının kaynak dildeki yapının çevirisi ne kadarının çevrilen dilden kaynaklı olduğunu tespit etmek hem de Eski Uygurcadaki kelimeler arasındaki nüansları ortaya çıkarabilmektir. Böylece burada Eski Uygurcadaki ikilemeler ile Çince denklikleri tek tek karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Ayrıca Altun Yaruk IV metni için Tokyürek 2018 ve Çince metin için de Taishō metni kullanılmaktadır.

1. İkilemeler

aç kız ‘açlık₂, kıtlık₂’ (3457) = 飢饉 jijin 0422b14. Eski Uygurca *aç* ‘açlık, aç, açgözlü, doyumsuz’ (Röhrborn 2015; 7-8), *kız* ‘sınırlı, dar, cimri; kısa; cimrilik; darlık, yokluk; açlık; sefalet, kıtlık; zam, pahalılık’ (Wilkens 2021: 376) ve *aç kız* ‘açlık, aç, açlık ve kıtlık, açlık ve pahalılık’ (Wilkens 2021: 3) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği ise *aç* = 飢 *ji* ‘kıtlık, açlık’ (G. 840) ve *kız* = 饉 *jin* ‘kıtlık, açlık’ (G. 795) şeklindedir ve Çin. 飢饉 *jijin* ‘kıtlık, açlık’ anlamındadır¹.

aça adıra yörä ‘açıklama₃’ (2713) = 解釋 jieshi 0419b04. Eski Uygurca *aça* ‘ayrıntılı, geniş, kapsamlı, detaylı’ (Wilkens 2021: 3), *adıra* ‘ayrıntılı, detaylı’ (Wilkens 2021: 11), *aça adıra* ‘ayrıntılı’ (Wilkens 2021: 3) ve *yör-* ‘yorumlamak, izah etmek, açıklamak, tefsir etmek’ (Wilkens 2021: 916) anlamındadır. Burada üçlemeyi ikiye ayırarak incelemek gerekir. Eski Uygurca *aça adıra* = 解 *jie* ‘açıklamak’ (G. 1515) ve *yöre* = 釋 *shi* ‘açıklamak’ (G. 9983) şeklindedir ve Çin. 解釋 *jieshi* ‘aydınlatma; açıklama’ anlamındadır².

¹ DDB: 飢饉 | famine (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

² DDB: 解釋 | explain (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

açıg ämgäklär ‘ızdırap₂, acı₂’ (3282) = 苦惱 kunao 0421c15. Eski Uygurca *açıg* ‘dert, keder, üzüntü; kederli, üzüntülü, üzgün, acı, güç, zor’ (Röhrborn 2015: 10-11), *ämgäk* ‘acı, ağrı, ızdırap, sancı; korku, dehşet, endişe, kaygı; zahmet, sıkıntı, güçlük; (varlıkların var olmasından kaynaklanan) ızdırap’ (Röhrborn 2017: 184-191), *açıg ämgäk* ‘acı ızdırap’ (Wilkens 2021: 4) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği *açıg* = 苦 *ku* ‘acı, keder’ (G. 6258) ve *ämgäk* = 惱 *nao* ‘sıkıntı, öfke’ (G. 8165) şeklinde gösterilebilir ve Çin. 苦惱 *kunao* ‘sefalet ve bela; sıkıntı’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 313a). Ayrıca Ölmez, bu ikilemenin 苦難 *ku nan* şeklinde farklı Çince denkliğini gösterir (2017: 248).

ada tuda ‘tehlike₂’ (3070, 3107) = 災橫 zaiheng 0420b08-9; 0420b27. Eski Uygurca *ada* ‘zarar, sıkıntı, güçlük, tehlike, zor durum; engel, zorluk’ (Röhrborn 2015: 14-16), *tuda* ‘tehlike, engel, zorluk’ (Wilkens 2021: 752) ve *ada tuda* ‘tehlike₂, zarar₂’ (Wilkens 2021: 6) anlamındadır. Burada *ada* = 災 *zai* ‘felaket, kötülük, ızdırap’ (G. 11487) ve *tuda* = 橫 *heng* ‘beklenmedik, fenalık, sapık’ (G. 3915) anlamındadır ve Çin. 災橫 *zaiheng* ‘doğal felaket’ olarak tanımlanır³.

adır- üdür- ‘ayırmaq₂’ (3300) = 分別 fenbie 0421c21. Eski Uygurca *adır-* ‘ayırmaq, bölmek, ayırt etmek, (evli bir çifti birbirinden) ayırmaq, ortadan kaldırmak, gidermek’ (Wilkens 2021: 11), *üdür-* ‘ayırmaq, seçmek’ (Wilkens 2021: 820) ve *adır- üdür-* ‘(farkını) ayırmaq, tespit etmek’ (Wilkens 2021: 11) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 分別 *fenbie* ‘ayırım yapmak; doğruyu yanlıştan ayırmaq’⁴ anlamında olup *adır-* = 分 *fen* ‘bölmek, dağıtmak, ayırmaq, ayırt etmek’ (G. 3506) ve *üdür-* = 別 *bie* ‘ayırmaq, ayırt etmek; farklı’ (G. 9155) şeklindedir. Bu ikilemenin olumsuz kullanımı Ölmez tarafından *adırmaz üdürmüz* ‘ayırım yapmayan, fark gözetmeyen, seçmez // 無分別 *wu fen bie*’ şeklinde gösterilmektedir (2017: 249).

³ DDB: 災橫 | calamity (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022]

⁴ DDB: 分別 | discrimination (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

adırt üdürt ‘farklı₂’ (3269) = 分別 fenbie 0421c11. Eski Uygurca *adırt* ‘fark, farklı, değişik, ayrı; (sadece yanılısamada var olan) ayırt etme, ayırma, (Skr. Vikalpa), ayırt edici, ayıran; tam olarak belirleme, özellik, (bir nesnenin) özü’ (Röhrborn 2015: 31-32), *üdürt* ‘fark, ayırım, ayrılık, ayırma’ (Wilkens 2021: 820) ve ikileme olan *adırt üdürt* ‘fark₂, ayırt etme₂’ (Wilkens 2021: 11) anlamındadır.

adırok adırok ‘ayrı ayrı, çeşit çeşit, çeşitli₂’ (2885; 2915; 3399; 3404) = 種種 zhongzhong 0419c19; 0420c10; 0422a26; 0422a28. Eski Uygurca *adırok* ‘fark; farklı; ayrı, çeşitli, çok sayıda; mükemmellik, üstünlük; mükemmel, olağanüstü; daha mükemmel, daha iyi, en iyi; en iyisi’ (Röhrborn 2015: 50-51) ve *adırok adırok* ‘farklı, başka, ayrı’ (Wilkens 2021: 15) anlamındadır. İkileme Çince denkliğin birebir çevirisi durumundadır. Çince 種 *zhong* ‘tür, çeşit’ (G. 2886) anlamındadır. Çin. 種種 *zhongzhong* ise ‘çeşit çeşit, çeşitli’ olarak anlamlandırılabilir⁵. Ölmez, bu ikilemeyi Çince denkliğini de vererek ‘ayrı ayrı, başka, bambaşka’ şeklinde anlamlandırmıştır (2017: 249).

agınçsız ävrilinçsiz ‘dönmeyen₂, yozlaşmayan₂, ilerleyen₂’ (3337; 3366-67; 3422) = 不退 bu tui 0422a06; 0422a13; 0422b04. Eski Uygurca *agınçsız* ‘dönüşsüz, sarsılmaz’ (Röhrborn 2015: 60), *ävrilinçsiz* ‘dönüşsüz, dönmeyen, döndürülemez; sarsılmaz’ (Wilkens 2021: 131) ve *agınçsız ävrilinçsiz* ‘dönmeyen, dönüşsüz’ (Wilkens 2021: 18) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliğinde +sIz = 不 *bu* ‘olumsuzluk, yok’ (G. 9456) ve *agınç ävrilinç* = 退 *tui* ‘ters yönde dönme, geri çekilme, yozlaşma, şeytan çıkarma’ (G. 12183) anlamındadır. Ayrıca Çin. 不退 *bu tui* ifadesi Skr. *avaivartika* ve *avinivartanīya*’yı karşılar ve anlamı da ‘asla geri kalmayan, daima ilerleyen, sarsılmayan, asla geri çekilmeyen, nirvāna’ya güçlü giden, her Buddha’nın unvanı’dır (Soothill-Hodous 1937: 109a; Tokyürek 2018: 629). Aynı ikilemenin farklı bir Çince denkliği ise 不退轉 *bu tui zhuan* şeklindedir (Ölmez 2017: 249).

⁵ DDB: 種種 | to proliferate (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

akıgsız işlätgüsüz b(ä)lgüsüz ‘bozulmamış, faaliyetsiz (ve) işaretsiz’ (2869-70) = 無漏無聞無相 wulou wujian wuxiang 0419c15. Eski Uygurca *akıgsız* ‘akıntısız, āsrava’sız (Röhrborn 2015: 79), *ışlätgüsüz* ‘faaliyetsiz durum’ (Wilkens 2021: 314), *b(ä)lgüsüz* ‘alametsiz, işaretsiz’ (Wilkens 2021: 159) ve *akıgsız işlätgüsüz b(ä)lgüsüz* ‘āsrava’sız, faaliyetsiz ve işaretsiz durum’ (Wilkens 2021: 24) anlamını ifade eder. Burada her bir ifade için ayrı ayrı Çince denklik bulunmaktadır. Buna göre *akıgsız* = 無漏 *wulou* ‘dışarıya sızmayan, dışarıya akmayan’ (G. 6370, 7360), *ışlätgüsüz* = 無聞 *wujian* ‘sonsuz, aralıksız’ (G. 6370, 1601), *b(ä)lgüsüz* = 無相 *wuxiang* ‘bağıntısız, ilişkisiz’ (G. 6370, 4249) anlamlarını ifade eder ve 無 *wu* olumsuzluk eki olan +sIz ekini karşılar. Burada özellikle Eski Uygurca metin ile Çince metin denkliği arasında uyumsuzluk söz konusudur. Metnin Çincesi ‘akmayan, sonsuz, ilişkisiz’ anlamındadır.

Bunun yanında 無漏 *wu lou*, Skr. *anāsrava* ‘akmayan, ızdırapsız, yeni doğumdan uzaklaşmak’ ve ‘ölümlülükten ve sanrılardan kurtulma’yı ifade eder (Soothill-Hodous 1937: 293a-b; Tokyürek 2018: 646).

al altag ‘araç₂, alet₂, yöntem₂, uygun₂, kullanışlı₂’ (1910; 2854) = 方便 *fangbian* 0418c25; 0419c12. Eski Uygurca ikileme bir pāramitānın adı olmakla birlikte bu pāramitā ikileme şeklinde oluşturulmuştur. Burada ikileme *al* ‘araç, alet, yöntem, hüner, hile; hilekâr; (bir Bodhisattva’nın canlıları kurtarmak için kullandığı) araç (Skr. upāya); hile, aldatma, kandırma’ (Röhrborn 2015: 84-85) ve *altag* ‘araç vs.’ (Röhrborn 2015: 111), ‘metot, araç, becerikli araç, yöntem, hile’ (Wilkens 2021: 36) kelimelerinden oluşur. İkileme olan *al altag* ‘yöntem, hile, araç, becerikli araç’ (Wilkens 2021: 26) anlamındadır. İkilemenin Çincesi 方 *fang* ‘kare, fiziksel ve ahlaki, yer, bölge’ (G. 3435), 便 *bian* ‘uygun kullanışlı, avantajlı’ (G. 9187) anlamını ifade eder. Bu ikilemenin Giles⁶’teki anlamı 方便 *fangbian* ‘kolaylık, uygun, kullanışlı’ (1912: 1116) şeklindedir. 方便

⁶ Giles’in eseriyle ilgili olarak burada iki ayrı yöntem kullanılmıştır. Çince tek bir kelime için Giles’in vermiş olduğu numara kullanılırken iki karakterle oluşan kelimelerde ise Giles’in sözlüğünün sayfa numarası, Çince karakter numarası ve kelimenin geçtiği ilgili yerdeki satır sayısı gösterilmiştir.

fangbian ‘uygunluk, şartların uygun olması’ gibi anlamlarda olup insanlara bilgi vermeyi ve onların aydınlanmasını sağlamayı kabul etme yöntemi olarak ifade edilmektedir (Soothill-Hodous 1937: 154a-b, Tokyürek 2018: 623). Ayrıca Ölmez çalışmasında ‘alet, araç, vasıta, usûl, yöntem // 方便 *fangbian*’ olarak gösterir.

alkınmaksız ägsümäksiz ‘bitip tükenmeyen, bitmeyen ve eksilmeyen’ (3369; 3370; 3371; 3377-78;...) = 無盡無減 *wujin wujian* 0422a14; 0422a16; 0422a17;... Eski Uygurca *alkınmaksız* ‘bitmez, tükenmez, sonsuz’ (Röhrborn 2015: 96), *ägsümäksiz* ‘eksilmesiz’ (Wilkens 2021: 102) ve *alkınmaksız ägsümäksiz* ‘bitmez ve azalmayan’ (Wilkens 2021: 31) anlamındadır. İkillemenin Çince dekligine bakıldığında +sIz = 無 *wu* (G. 6370), *alkınmak* = 盡 *jin* ‘bitmek, tüketmek’ (G. 2055) ve *ägsümäk* = 減 *jian* ‘azaltmak, eksiltmek’ (G. 1609) şeklindedir. Çin. 無盡 *wujin* ‘sonsuz, sınırsız’⁷ ve 無減 *wujian* ‘Buddhaliğa ulaştıktan sonra bir Bodhisattva’nın azalmayan güçleri; yani, tüm varlıkları kurtarmak için eksilmeyen güç ve gayret, hafıza gücü, bilgelik, nirvana ve nirvana aracılığıyla elde edilen içgörü’⁸ anlamındadır.

alku barça ‘bütün₂, hep₂’ (54) = 皆 *jie* 0418a05. Eski Uygurca *alku* ‘bütün insan/canlılar, hepsi; her şey, herkes, hepsi birden, topluca, her yerde, her tarafta; her, bütün, hepsi (canlılar ve nesnelere için)’ (Röhrborn 2015: 100-102), *barça* ‘hepsi, hepsi birden, tamamı, tamamen’ (Wilkens 2021: 143) ve bu kelimelerden oluşan *alku barça* ‘bütün hepsi birden’ (Wilkens 2021: 32), ‘bütün, hep; herkes // 皆 *jie*’ (Ölmez 2017: 250) anlamındadır. İkillemenin Çincesi 皆 *jie* ‘tüm, bütün’ (G. 1437) şeklindedir. Burada Çince tek kelime Uygurca iki kelime ile karşılanmış olmasıyla birlikte *U9043 ön/2’de sadece *alku* kelimesi yazmaktadır. Muhtemelen *U9043 fragmanına sahip olan nüsha Çince metinden doğrudan çeviri niteliği taşıyabilir. Çünkü St. Petersburg nüshasında Çince kelime Uygurca iki kelime ile ifade edilir.

⁷ DDB: 無盡 | inexhaustible (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

⁸ DDB: 無減 | undiminished (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

alp katıg ‘zor₂’ (772) = 難 nan 0418c2-3. Eski Uygurca ikileme *alp* ‘güçlük; güç, zor, tehlikeli’ (Röhrborn 2015: 108), *katıg* ‘sert, katı, sağlam’ (Wilkens 2021: 344) kelimelerinden oluşur. İkilemenin Çince paraleli 難 *nan* ‘zor’ (G. 8135) olup Eski Uygurca her iki kelime için tek bir Çince karakter kullanılır. O hâlde Eski Uygurca *katıg* kelimesi için ‘zor’ anlamını da burada vermek doğru olacaktır.

alplanmışları kädänmişläri ‘cesur ve güçlü, güçlü₂’ (2750-51) = 勇健 yongjian 0419b12. Eski Uygurca ikilemeyi Wilkens ‘cesur ve yetenekli olmak’ (2021: 36) olarak anlamlandırır. Oysa Uygurca metnin Çince paraleline bakıldığında *alplanmışlar* = 勇 *yong* ‘cesur, gözüpek, ahlaki ve fiziksel cesaret’ (G. 13457) ve *kädänmişläri* = 健 *jian* ‘güçlü, sağlam, yorulmaz, azimli’ (G. 1593) şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu ikileme ‘cesur ve güçlü’ şeklinde olabileceği gibi Çin. 勇健 *yongjian* ‘güçlü’ anlamında da ifade edilebilir⁹.

amrıl- turul- ‘sakinleşmek₂, durulmak₂’ (225) = 靜慮 jinglü 0418a27. Eski Uygurca *amrıl-* ‘durgun olmak, rahatlamış olmak, huzur bulmak, huzurlu olmak, yumuşak olmak’ (Wilkens 2021: 45), *turul-* ‘sakin olmak, sakinleşmiş olmak, durgun olmak, durulmak, berraklaşmak’ (Wilkens 2021: 761) ve *amrıl- turul-* ‘durgun olmak’ (Wilkens 2021: 45) anlamındadır. Çince metinde 靜慮 *jinglü* ‘konsantrasyon, yoğunlaşma’ (Nobel 1958: 133) ifadesi kullanılsa da Çince kelimeler tek tek incelendiğinde 靜 *jing* ‘sessiz, hareketsiz, huzur’ (G. 2179) ve 慮 *lü* ‘kaygılanmak, plan yapmak, düşünmek’ (G. 7527) şeklindedir. Böylece Çince ifade Eski Uygurcadaki *amrılmış turulmuş dyan* (225-226) ifadesinin denkliğidir. O hâlde buradaki *amrıl- turul-* ikilemesinin Çince denkliği ise sadece 靜 *jing* ‘hareketsiz’ kelimesidir ve Çince kelime iki farklı Türkçe kelime ile karşılanır. Böylece *amrıl-* ve *turul-* kelimeleri ‘durgun olmak, durulmak, hareketsiz olmak’ anlamındadır. Ölmez bu ikilemeyi ‘sakinleşmek ve sakin olmak’ olarak tanımlar (2017: 251).

arıg süzök ‘temiz₂, arı₂, saf₂’ (279-280; 284-285; 1927; 2745; 2873) = 淨 jing 0418b04; 0418b07; 清淨 qingjing 0418b05;

⁹ DDB: 勇健 | strong (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

0418c28-29; 0419b10-11; 0419c16. Eski Uygurca *arıg* ‘temiz, arı, kirsiz; duru, açık, berrak; temizlik, berraklık, açıklık’ (Röhrborn 2015: 233-234), *süzök* ‘temiz, net, duru, berrak; tam güven, çok güvenilir; saydam, şeffaf; temizlik’ (Wilkens 2021: 639) ve ikileme olan *arıg süzök* ‘temiz, arı; açık, duru, berrak; temizlik’ (Wilkens 2021: 60) anlamındadır. Ölmez de bu ikilemeyi ‘saf, temiz, şeffaf, berrak // 清淨 *qingjing*’ şeklinde anlamlandırarak Çince denkliğini de gösterir. Eski Uygurca *arıg süzök* ikilemesinin Çince karşılığı 淨 *jing* ‘temiz’dir. Burada Çince kelime aynı anlama gelen iki Eski Uygurca kelime ile karşılanmıştır.

Bununla birlikte aynı metnin 284-285; 1927; 2745; 2873 satırlarında geçen *arıg süzök* ikilemesinin Çince karşılığı ise 清淨 *qingjing* ‘saf, temiz’dir (0418b05; 0418c28-29; 0419b10-11; 0419c16). Bu Çince ifadenin kelimeleri tek tek incelendiğinde *arıg* = 淨 *jing* ‘temiz’ (G. 2176) ve *süzök* = 清 *qing* ‘saf, temiz, lekesiz, berrak’ (G. 2188) şeklindedir. Böylece *arıg süzök* ‘saf ve temiz’ anlamındadır. Ayrıca bu örnekte de görüldüğü üzere aynı ikileme farklı Çince denklikle sağlanabilmektedir. Aynı şekilde 0418b07 Çince metinde geçen 淨 *jing* ‘temiz’ kelimesinin Eski Uygurca karşılığı yine *arıg süzök*’tür. Yine Çin. 清淨 *qingjing*, Skr. *parisuddhi*, *visuddhi* ‘temiz pak, kötülük ve kirlerden kurtulma, muhteşem temizlik’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 357a; Tokyürek 2018: 730). Böylece kelimeler arasında anlam nüansı bulunmaktadır.

arınmak süzölmäk ‘arınmak temizlenmek, temizlenmek₂’ (3271-72) = 清淨 *qingjing* 0421c11. Eski Uygurca *arınmak* ‘temizlenmek, arınmak, temiz olmak’ (Wilkens 2021: 62), *süzölmäk* ‘temizlenmek; (gök) açılmak; inançlı olmak, inanmak’ (Wilkens 2021: 640) ve *arınmak süzölmäk* ‘temiz olma₂’ (Wilkens 2021: 62) anlamındadır. Burada ikilemenin Çince denkliği *arınmak* = 淨 *jing* ‘temiz’ ve *süzölmäk* = 清 *qing* ‘arı, saf’ şeklindedir.

asıg tusu ‘fayda₂, kazanç₂’ (127; 308; 775; 1934; 3553; 3453) = 饒益 *raoyi* ‘fayda, kazanç’ (0418a20; 利 *li* 0418b07; 利益 *liyi* 0418c03; 0419a2; 0422b12. Eski Uygurca *asıg* ‘(maddi) kazanç, yarar, fayda; faiz, getiri; kurtuluş; (Budizm’de kurtuluş yolu için)

kazanç, fayda’ (Röhrborn 2015: 295-296), *tusu* ‘fayda, yarar, kâr, kazanç’ (Wilkens 2021: 761) ve *asig tusu* ‘fayda, yarar’ (Wilkens 2021: 72) anlamlarındadır. İkilemenin Çince karşılığındaki kelimeler de tek tek düşünüldüğünde 饒 *rao* ‘bolca, bolluk, fazlalık’ (G. 5585) ve 益 *yi* ‘artırmak, fayda sağlamak’ (G. 5485) kelimelerinden oluşur ki böylece Çince ifadenin tam karşılığı ‘fayda ve ödül getirmek, fayda ve kazanç’ anlamındadır¹⁰.

Bununla birlikte aynı metnin 308 ve 3453. satırlarında geçen *asig tusu* ‘fayda₂’ ikilemesinin Çince denkliğinde 利 *li* ‘kâr, fayda, avantaj’ (G. 6885) ifadesi bulunmaktadır. Burada, yukarıdaki ifadeden tamamıyla başka bir karakter kullanılmaktadır. Yine *asig tusu* ikilemesi AYIV metninde 775, 1934, 3553. satırlarında geçer ve bu ikileme için de 利益 *liyi* ‘kâr, fayda’ (0418b07) ifadesi kullanılır. Çin. 利益 *liyi* “fayda, yarar, kutsama, Buddha’nın aydınlığa girmesi için zihnin tamamıyla açılmasıyla elde edilen muhteşem Buddha kutsallığı” anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 230b, Tokyürek 2018: 771). Ölmez ikilemenin Çince denkliği olarak 利 *li* ve 利益 *liyi*’nin yanında 利利 *lili* ve 饒益 *raoyi* denkliklerini de verir (2017: 253).

az amranmak ‘arzu₂, hırs₂’ 3433 = 貪欲 tanyu 0422b08. Eski Uygurca *az* ‘(Budist metinlerde) hırs, tamah, aç gözlülük’ (Röhrborn 2017: 103), *amranmak* ‘hırs, tamah; açgözlü’ (Röhrborn 2015: 134) ve *az amranmak* ‘hırs, tamah’ (Wilkens 2021: 91), ‘hırs, tamah, dayanılmaz istek, hâkim olunamayan istek’ anlamlarındadır (Ölmez 2017: 254). Burada ikilemenin Çince denkliği *az* = 貪 *tan* ‘arzulamak, açgözlü olmak’ (G. 10689) ve *amranmak* = 欲 *yu* ‘dilemek, arzulamak’ (G. 13642) şeklindedir. Ayrıca Çin. 貪欲 *tanyu* ‘bu hayattaki nesnelere sevmek ve arzulamak’ anlamını ifade eder (Soothill-Hodous 1937: 364a; Tokyürek 2018: 770).

ädgü ädrämlär ‘erdemler₂, sevaplar₂’ (100; 3030; 3370) = 功德 gongde 0418a18; 0420a29; 0422a15. Eski Uygurca *ädgü* ‘iyilik, mükemmellik, olağanüstülük, üstünlük, güzellik; iyi, mükemmel, tam, olağanüstü, üstün, güzel; erdem, fazilet; erdemli, faziletli’

¹⁰ DDB: 饒益 | to confer benefit (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

(Röhrborn 2017: 139-146), *ädräm* ‘faziletli davranış, erdem, fazilet, (dinî) yararlık, sevap’ (Röhrborn 2017: 230) ve *ädgü ädräm* ‘erdem; liyakat ve etki’ (Wilkens 2021: 96), ‘iyi; liyakat ve fazilet’ anlamındadır (Ölmez 2017: 261). Eski Uygurca *ädgü* = 功 *gong* ‘değer, iyi sonuç’ (G. 6554), 德 *de* ‘ahlaki mükemmellik, erdem, nezaket’ (G. 10845) anlamındadır. Burada gerek Çince ve gerekse Eski Uygurca ifadede her ne kadar *ädgü ädräm* ifadesi bir bütün hâlinde ‘erdem’ olarak anlamlandırılrsa da kelimeler ayrı ayrı düşünüldüğünde ‘değer’ ve ‘erdem’ şeklinde anlamlandırmak mümkündür. Burada Eski Uygurca ikilemede Çince ifadenin birebir çevirisi yapılmış ve iki kelime arasındaki nüans farklılığı da ortaya konulmuştur. Bunun yanında Çin. 功德 *gongde* ‘fazilet, başarı, övgüye değer işler, liyakat, övgüye değer erdem, erdem’ (Soothill-Hodous 1937: 167b; Tokyürek 2018: 765) yani sevap anlamındadır.

ärdini yinçü(lär) ‘mücevher(ler)₂’ (2745) = 珍寶 *zhenbao* 0419b11. İkileme için ‘mücevher ve inci’ anlamı verilir (Ölmez 2017: 262; Wilkens 2021: 113). *ärdini* ‘ziynet eşyası, takı, mücevher, değerli taş’ anlamındadır (Röhrborn 2017: 237). Buradaki ikilemede yer alan kelimeler üzerinde tek tek durulduğunda bu anlamlandırmanın da doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Fakat AYIV metninin Çince paraleline bakıldığında 珍寶 *zhenbao* ‘mücevherler’ anlamı söz konusudur. Çince kelimeler tek tek incelendiğinde de 珍 *zhen* ‘kıymetli, değerli’ (G. 599) ve 寶 *bao* ‘değerli, mücevher’ (G. 8720) anlamı ortaya çıkar. Çin. 珍寶 *zhenbao* ‘bir inci; mücevher; değerli şey’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 308b). Dolayısıyla bu ikileme ‘mücevherler₂, değerli taşlar₂’ olarak anlamlandırılabilir gibi ‘değerli mücevherler’ şeklinde de düşünülebilir.

ärüş üküş ‘çok₂, bol₂’ (13) = 億衆 *yi zhong* 0417c23. Eski Uygurca *ärüş* ‘çok, bol, büyük, çok miktarda; çok sayıda (insan/canlı varlık)’ (Röhrborn 2017: 291), *üküş* ‘çok, bir sürü, pek çok, bol’ (Wilkens 2021: 821) ve bu kelimelerden oluşan ikileme *ärüş üküş* ‘birçok, çok sayıda; bol’ (Wilkens 2021: 121), ‘pek çok, sayısız’ (Ölmez 2017: 263) şeklinde anlamlandırılır. Altun Yaruk metni ile Çince metnin denkliğinde *ärüş* = 億 *yi* ‘100,000’ (G. 5368), ‘100,000’den, 1,000,000, 10,000,000 ve 100,000,000’e değişen

sayı' (Soothill-Hodous 1937: 430b), *üküş* = 衆 *zhong* 'çok, kalabalık, birçok' (G. 2900) anlamlarındadır. Burada özellikle *ürüş* kelimesi dikkat çekmektedir ki Wilkens (2021: 121) bu kelimeyi 'birçok, çok sayıda' olarak anlamlandırırken *ürüş üküş* ikilemesini de 'birçok₂, çok sayıda₂, bol₂' olarak anlamlandırmıştır. Bu anlamlandırma doğru olmakla birlikte bu iki kelimenin anlamlarında nüans farklılığı olduğu açıktır. Çünkü *ürüş* kelimesi Çincedeki 100,000,000 ile karşılanmaktadır ki bu da 'çokluğun daha fazla olduğunu ya da sınırsız' olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

äşid- tıŋla- '(dharmayı iyice) işitmek₂, dinlemek ve duymak' (3345-46) = 聽聞 *tingwen* 0422a07. Eski Uygurca *äşid-* işitmek, dinlemek (Wilkens 2021: 125), *tıŋla-* dinlemek, duymak, işitmek, söylenene kulak vermek (Wilkens 2021: 715) ve *äşid- tıŋla-* 'işitmek₂' (Wilkens 2021: 125), 'duymak, işitmek, dinlemek' (Ölmez 2017: 265) anlamındadır. Burada ikilemenin Çince denkliği 聽 *ting* 'duymak, dinlemek, anlamak' (G. 11293) ve 聞 *wen* 'duymak' (G. 12651) anlamındadır. Çin. 聽聞 *tingwen* 'duymak; duymak ve itaat etmek' olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 487b).

ätöz isig öz 'beden ve yaşam₂' (596) = 身命 *shenming* 0418b25-26. Eski Uygurca ifade *ätöz* '(insan ve hayvanın canlı) gövdesi, beden, vücut' (Röhrborn 2017: 311) ve *isig öz* 'can, hayat, yaşam' (Wilkens 2021: 311) kelimelerinden oluşur. İfadenin Çince paraleli *ätöz* = 身 *shen* 'beden' (G. 9813) ve *isig öz* = 命 *ming* 'yaşam, yaşam süresi' (G. 7962) kelimelerinden oluşur. Çin. 身命 *shenming* 'beden ve yaşam; bedensel yaşam' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 245b). Uygurcada bu ikilemenin *isig öz etöz* 'hayat, can' kullanımı da vardır (Ölmez 2017: 268). Eski Uygurca *isig öz* kelimesi 'beden' anlamında da kullanılmakla birlikte burada yaşamı da ifade eder. 'Beden' anlamındaki kelimenin 'yaşam, hayat' olarak da kullanılması Uygurların beden ile yaşamı birlikte görmesinin bir sonucu olsa gerektir.

balıg başlıg (y(ä)m(ä) bolmağın) 'yaralı₂ (olmadan)' (2785) = (無有)損 (*wuyou*) sun 0419b24. Eski Uygurca *balıg başlıg* 'yaralı₂' (Ölmez 2017: 255; Wilkens 2021: 140) anlamında olup ikilemenin

Çince karşılığı 損 *sun* 'bozmak, zayıflatmak, yaralamak' (G. 10440) anlamındadır. Burada tek bir kelime Eski Uygurcaya iki kelime olarak çevrilmiştir.

bışrun- ögrätin- 'öğrenmek ve uygulamak' (336) = 修學 *xiuxue* 0418b12; 修習 *xiuxi* 0419a20. Ölmez, ikilemeyi 'alıştırmak, temrin etmek, öğrenmek // 修習 *xiu xi*' şeklinde tanımlar (2017: 257). Eski Uygurca ikileme *bışrun-* 'alıştırma yaparak ustalaşma, alıştırma' (Wilkens 2021: 168) ve *ögrätin-* 'alıştırma yaparak ustalaşma, uygulama, pratik' (Wilkens 2021: 527) kelimelerinden oluşur. Burada Eski Uygurca *bışrun-* = Çin. 修 *xiu* 'hazırlamak, yetiştirmek, düzenlemek; yeniden inşa etmek' (G. 4661) ve *ögrätin-* = 學 *xue* 'öğrenmek, öğretmek, çalışmak' (G. 4839) anlamlarındadır. Eski Uygurca ikileme ile Çince paraleli karşılaştırıldığında *bışrun-* 'uygulamanın tekrar edilmesi', *ögrätin-* de 'uygulamanın çalışılması' şeklinde anlaşılmalıdır. Çin. 修學 *xiuxue* 'eğitmek, yetiştirmek, öğrenmek' anlamındadır¹¹.

İkileme ayrıca AYIV 2671. satırda da geçer ve burada ikilemenin Çince denkliği 修習 *xiuxi* 'uygulama, dinî uygulama, Yoga pratiği' anlamındadır¹². Burada 習 *xi* 'alıştırma, uygulama' (G. 4087) anlamına gelir.

bil- uk- 'bilmek anlamak' (44-45) = 得知 *dezhi* 0418a03. Eski Uygurca *bil- uk-* 'kavramak, anlamak, bilmek; iyi bilmek' (Wilkens 2021: 170) anlamındadır. Burada *bil-* = 知 *zhi* 'bilmek, farkına varmak' (G. 1783) olarak ifade edilirken *uk-* = 得 *de* 'elde etmek' (G. 10842) şeklinde denkleştirilebilir. Özellikle *uk-* fiilinin 'elde etmek' ile denkleştirilmesi oldukça ilginçtir. Çin. 得知 *dezhi* 'bilinebilir; anlaşılır; tanınabilir' şeklinde anlamlandırılabilir¹³.

bilmäk ukmak 'bilmek anlamak, tam olarak farkına varmak' (2267) = 了知 *liaozhi* 0419a09. Eski Uygurca *bilmäk* 'bilmek' ve *ukmak* 'anlamak, idrak etmek, kavramak, bilmek' (Wilkens 2021:

¹¹ DDB: 修學 | to train (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

¹² DDB: 修習 | [meditative] cultivation (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

¹³ DDB: 得知 | knowable; apprehensible; cognizable (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

788) kelimelerinden oluşur ve *bil- uk-* ‘kavramak, anlamak, bilmek; iyi bilmek’ anlamındadır (Wilkens 2021: 170). Bu ikilemenin Çince denkliği 了知 *liao zhi* ‘anlamak’tır. Çince metnin tamamına baktığında 如實了知 *rushi liao zhi* ‘gerçekte olduğu gibi anlamak’tır ve bunun Eski Uygurca karşılığı *çınınça bilmäk ukmak* ‘gerçekte olduğu gibi bilmek, anlamak’ (2267)’tir. Burada Eski Uygurca *bilmäk* = 知 *zhi* ‘bilmek, farkına varmak’ (G. 10842), *ukmak* = 了 *liao* ‘tamamlamak, bitirmek’ (G. 7073) şeklinde belirtilebilir. Dolayısıyla buradaki *bilmäk ukmak* ifadesini ‘tam olarak anlamak/farkına varmak’ biçiminde anlamlandırmak daha doğru olacaktır. Ayrıca Çin. 了知 *liao zhi* ‘bilmek, anlamak’ şeklinde de ifade edilmektedir¹⁴. Ölmez ikilemenin ‘anlamak, bilmek // 知 *zhi* ~ 了 *liao* : 顯現 *xianxian*’ şeklinde farklı Çince denkliklerini göstermektedir (2017: 257).

bilgä bilig ‘bilge2, her şeyi bilme’ (351; 1155) = 智智 *zhizhi* 0418b16; 智 *zhi* 0418c09. Eski Uygurca *bilgä* ‘âlim, bilge; bilgili kişi, danışman’ (Wilkens 2021: 170), *bilig* ‘bilgi, bilgelik, hikmet; bilgi, akıl; âlimlik, bilginlik’ (Wilkens 2021: 173) ve *bilgä bilig* ‘bilgelik, bilgi, bilge’ (Ölmez 2017: 257; Wilkens 2021: 171) anlamındadır. Eski Uygurca *bilgä* = 智 *zhi* ‘akıl, bilgelik, bilgi’ (G. 1784) ve *bilig* = 智 *zhi* ‘bilgelik, bilgi’ kelimelerinden oluşur ya da kısaca Eski Uygurca doğrudan Çince 智智 *zhizhi* ile karşılaşılır. *bilig* kelimesinin terim yapma yöntemleri arasında sayılması ve onun da *tänri* kelimesi gibi doldurma ifade olmasından kaynaklı olarak buradaki kullanımı *bilgä* kelimesinin terimselleşmesi için kullanılmıştır. Çince 智智 *zhizhi* ifadesi doğrudan ‘bilginin bilgisi, Buddha bilgeliği’ anlamını ifade etmektedir (Soothill-Hodous 1937: 375a; Tokyürek 2018: 693). Bunun yanında aynı metnin 1155. satırında geçen *bilgä bilig* ifadesi için sadece 智 *zhi* kullanılır (0418c09). Ayrıca Çin. 一切智智 *yiqie zhizhi*, ‘tüm bilgeliğin bilgeliği, Buddha’nın bilgeliği, muhteşem aydınlanma ve temizlik’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 2b; Tokyürek 2018: 714). Çin. 一切智 *yiqie zhi* ise Skr. sarvajña ‘Buddha bilgisi, muhteşem bilgi,

¹⁴ DDB: 了知 | to fully realize (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

her şeyi bilme' olarak ifade edilir (Soothill-Hodous 1937: 2b; Tokyürek 2018: 642-643).

boşgun- tut- 'ezberlemek₂' (3345) = 受持讀誦 shouchi dusong 0422a08-9. Eski Uygurca *boşgun-* 'öğrenmek' (Wilkens 2021: 189), *tut-* 'tutmak, kapmak, yakalamak, almak, algılamak, kavramak, almak, saklamak, muhafaza etmek' (Wilkens 2021: 763) ve *boşgun-tut-* 'öğrenmek ve hatırdı tutmak' (Wilkens 2021: 189), 'dikkate alıp anlamak, talim etmek' anlamındadır (Ölmez 2017: 258). Burada ikilemenin Çince denkliği *boşgun- tut- = 受持 shouchi* 'ezberlemek' ve *boşgun- tut- = 讀誦 dusong* 'okumak ve ezberlemek' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 487b, Tokyürek 2018: 763). Bunun yanında kelimeler 受 *shou* 'içermek, acı çekmek, katlanmak, Budistler için duyu' (G. 10016), 持 *chi* 'kavramak, tutunmak, desteklemek, yönetmek' (G. 1982), 讀 *du* 'okumak, çalışmak, geliş güzel okumamak, telaffuz etmek' (G. 12069), 誦 *song* 'mırıldanmak, şarkı söyler gibi okumak, ezberden okumak' (G. 10456) şeklinde gösterilebilir. Ayrıca Çin. 受持讀誦 *shouchi dusong* da 'ezberlemek ve bellemek' anlamındadır¹⁵.

bulguluk bütürgülük 'bulmak ve tamamlamak' (227) = 求滿足 qiumanzu 0418a28. Wilkens bu ikilemeyi 'almak ve bitirmek' (2021: 197) olarak tanımlamıştır. Kelimelerin birebir Çince denklikleri incelendiğinde aslında daha farklı bir anlam ile karşılaşılmaktadır. Buna göre; *bul-* = 求 *qiu* 'aramak, talep etmek, istemek' (G. 2315) ve *bütür-* = 滿足 *manzu* 'yerine getirmek, tamamlamak'¹⁶ (G. 7222, 11840) şeklindedir. Böylece buradaki ifade '(aradığını) bulmak ve tamamlamak' olarak anlandırılabilir. Ayrıca bu ifade daha öncesinde Tokyürek tarafından 'bulmak, inanmak' şeklinde çevrilmiş (2018: 564) olsa da Çince ifadeden 'bulmak ve tamamlamak' anlamı daha doğrudur.

bütürmök bışurmak (paramıt) 'olgunlaşmak₂, olmak₂' (2700) = (能令)成熟 (neng ling)chengshu 0419a29. Eski Uygurca *bütürmök* 'başarma, sonuçlandırma, yapma, uygulama' (Wilkens

¹⁵ DDB: 受持讀誦 | to memorize and recite (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

¹⁶ DDB: 滿足 | fulfillment (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

2021: 214), *bışurmak* ‘olgunluğa getirmek, olgunlaştırmak; pişirmek’ (Wilkens 2021: 169) anlamındadır. Bu ikileme *bütürmek* = 成 *cheng* ‘bitirmek, başarmak, tamamlamak’ (G. 762) ve *bışurmak* = 熟 *shu* ‘olgunlaşmak’ (G. 10051) anlamındadır. Burada “tamamlanmak ve başarmak” olgunlaşma olarak kabul edilmiştir.

İkileme *bütür-* *bışur-* (3341-42; 3404) 成熟 *chengshu* (0422a07; 0422a27) şeklinde de geçer. Ayrıca aynı ikilemenin olumsuz şekli *bütürmä-* *bışurma-* (3350-51) 未成熟 *wei chengshou* (0422a10) şeklindedir ki burada 未 *wei* ‘olumsuzluk’ (G. 12606) anlamındadır. Yine Çin. 成熟 *chengshu* ‘olgunlaşmak’ anlamındadır¹⁷.

çın kertü ‘gerçek₂’ (82-83) = 實 shi 0418a12. Eski Uygurca *çın* ‘gerçek, doğru’ (Wilkens 2021: 228), *kertü* ‘gerçek, hakikat, doğru, candan, samimi’ (Wilkens 2021: 366) ve bu kelimelerden oluşan ikileme *çın kertü* ‘gerçek, doğru; hakikat, doğru gerçeklik’ (Wilkens 2021: 228) anlamlarındadır. Eski Uygurca *çın* kelimesinin Çince 真 *zhen* ‘gerçek, doğru’dan (G. 589) geldiği bilinmektedir ki Eski Uygurca *çın kertü* kelimesinin Çince metindeki denkliği sadece 實 *shi* ‘doğru, gerçek’ (G. 9947) ile karşılanmıştır. Burada ilginç olan Çince alıntılanan *çın* kelimesi 實 *shi* için kullanılmıştır. Bunun yanında *çın kertü* 真實 *zhenshi* ve 如是 *rushi* şekillerinde de kullanılır (Ölmez 2017: 260).

hua çäçäklär ‘çiçekler₂’ (20; 2757) = 花 hua 0417c25, 0419b14. Eski Uygurcada *hua* ‘çiçek’ (Wilkens 2021: 284), *çäçäk* ‘çiçek’ (Wilkens 2021: 225) ve bu kelimelerden oluşan *hua çäçäk* ‘çiçek’ (Wilkens 2021: 284) en fazla kullanılan ikilemelerden biri olup kelimeler hemen hiçbir zaman tek başına kullanılmazlar. Eski Uygurcadaki *hua* kelimesinin Çince 花 *hua* kelimesinden alıntılandığı bilinmekte olup bunun açıklaması için Uygurca *çäçäk* kullanılmaktadır. Çince metinde tek bir kelime olarak 花 *hua* ‘çiçek’ (G. 5002) geçer.

enç mäñi ‘iç huzur₂’ (596; 3075; 3453) = 安樂 anle 0418b25-26; 0420b11; 0422b12. Eski Uygurca *enç* ‘rahat, huzurlu, sakin; iyi, sağlıklı; rahat, huzur, uyum, sükûnet, sakinlik’ (Wilkens 2021: 257)

¹⁷ DDB: 成熟 | ripening (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

ve *māñi* ‘sevinç, neşe, mutluluk, zevk, eğlence; sevinçli, neşeli’ (Wilkkens 2021: 472) ve *enç māñi* ‘huzur ve mutluluk’ (Wilkkens 2021: 257), ‘huzur, sevinç, neşe // 安樂 *anle*’ (Ölmez 2017: 265) anlamındadır. İkillemenin Çince paraleli *enç* = 安 *an* ‘sessizlik, sakinlik, huzur’ (G. 44) ve *māñi* = 樂 *le* ‘zevk, neşe, hoşnutluk’ (G. 7331) şeklindedir. Eski Uygurca ikileme Çince ifadenin doğrudan çevirisi niteliğindedir. Ayrıca Çin. 安樂 *anle* ‘mutluluk, beden için huzur, gönül için sevinç’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 212a; Tokyürek 2018: 657).

eṭmāk yaratmak ‘yapmak yaratmak, yapmak₂, yartamak₂’ (53-54) = 造作 *zao zuo* 0418a04. Eski Uygurca *etmāk* ‘donatma, süsleme, bakma, yaratma’ (Wilkkens 2021: 266), *yaratmak* ‘hazırlanmak, süslenmek, süslemek, dekore etmek, teçhiz etmek, donatmak, donamak, düzenlemek’ (Wilkkens 2021: 867) ve *eṭmāk yaratmak* ‘donatma, süsleme, yaratma’ (Wilkkens 2021: 266), ‘yaratma, meydana getirme, oluşturma’ (Ölmez 2017: 266) anlamındadır. Eski Uygurca *eṭmāk* = 造 *zao* ‘yapmak, inşa etmek, hazırlamak’ (G. 11624), *yaratmak* = 作 *zuo* ‘yaratmak, yapmak, olmak’ (G. 11741) şeklinde Çince denkliği oluşturulmaktadır. Çin. 造作 *zao zuo* ‘yapmak’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 214b; Tokyürek 2018: 614).

eṭdāçisiz yaratdaçisiz ‘yapamayacak₂ yaratamayacak₂’ (38) = 非可造作 *feikezaozuo* 0418a01. Eski Uygurca *et-* ‘yaratmak, meydana çıkarmak, tertip ve tanzim etmek, hazırlamak, donatmak, inşa etmek, yapmak, yerleştirmek; süslemek, bezemek, donatmak; tamir etmek’ (Wilkkens 2021: 264), *yarat-* ‘hazırlanmak, süslenmek, süslemek, dekore etmek, teçhiz etmek, donatmak, donamak, düzenlemek; donatmak; yaratmak, sağlamak, yapmak’ (Wilkkens 2021: 867) anlamlarını ifade eder. Eski Uygurca *etdāçi/et-* = 造 *zao* ‘yapmak, inşa etmek, hazırlamak’, *yaratdaçi* = 作 *zuo* ‘yaratmak, yapmak, olmak’ şeklinde Çince denkliği oluşturulmaktadır ki burada olumsuz yapı için 非 *fei* ‘olumsuzluk’ (G. 3459) kullanılırken 可 *ke* ise ‘ihtimal, muhtemel’ (G. 6078) anlamındadır. Burada Çince ifade

birebir çevrilmiştir. Ayrıca 造作 *zaozuo* ‘yapmak, yaratmak’ anlamında kullanılmaktadır¹⁸.

eṭiglig yaratıglıg ‘süslü’ (2746) = 莊嚴之具 *zhuangyan zhi ju* 0419b11. Eski Uygurca *eṭiglig* ‘süslü, birleşik, müteşekkil, mücehhez, sahip olan, donanımlı, şarta bağlı’ (Wilkens 2021: 265), *yaratıglıg* ‘(araç hâliyle) (bir şeyle) süslü, (bir şeyle) koşumlu, (bir şeyle) donatımlı, (bir şeyle) dekore; biçimli, şekilli’ (Wilkens 2021: 867) ve *eṭiglig yaratıglıg* ‘düzenlenmiş; süslenmiş // 莊嚴 *zhuangyan*’, ‘süslü, takı’ (Wilkens 2021: 265) anlamındadır. İkileme *eṭiglig* = 莊嚴 *zhuangyan* ‘görmekli, haşmetli’ (G. 2760, 13088) ve *yaratıglıg* = 具 *ju* ‘hazırlamak, düzenlemek’ (G. 3018) anlamındadır. Burada dikkat çeken iki şey vardır ki ilki 莊嚴 *zhuangyan* ifadesi 莊 *zhuang* ‘güçlü, kuvvetli’ (G. 2760) ve 嚴 *yan* ‘görmekli, şiddetli, aşırı, çok’ (G. 13088) kelimelerinden oluşur ve kuvvetlendirme / pekiştirme söz konusudur. İkincisi ise *yarat-* fiilinin hem ‘yaratmak’ hem ‘donatmak, süslemek’ anlamında kullanılmasıdır. Çin. 莊嚴 *zhuangyan* ‘alamkâraka, süslenmek, şan, şeref, süslenme; örneğin ahlak, meditasyon, bilgelik ve iyi ve kötü güçlerin kontrolünün süsü. Amitâbha’nın cennetinde yirmi dokuz süsleme şekli’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 363a).

(eṭig tümäg üzä) eṭin- tümän- ‘(süslerle süslemek)₂, donatılmak₂’ (2749-50) = 莊嚴 *zhuangyan* 0419b12. Burada iki ayrı ikileme vardır ki bunlardan ilki *eṭig tümäg* ‘süs₂’ anlamında olup Çince paralel metinde bu ifade bulunmamaktadır. İkinci ikileme ise aynı kelime kökleriyle oluşturulmuş *eṭin- tümän-*’tir. *eṭin-* ‘süslenmek, süslü olmak, (bir şeyle) donanmak; (orduyu) kurmak; hazırlık yapmak, hazırlanmak’ (Wilkens 2021: 266), *tümän-* ‘süslenmek, bir şeyle donanmak; (ordu) mevzilemek, tertiplemek’ (Wilkens 2021: 772) ve *eṭin- tümän-* ‘süslenmek, süslü olmak, (bir şeyle) donanmak, (orduyu) kurmak; yapmak’ (Wilkens 2021: 266), ‘düzenlemek, hazırlamak’ (Ölmez 2017: 266) anlamındadır. Bu *eṭin- tümän-* = 莊嚴 *zhuangyan* ‘görmekli, haşmetli’, 莊 *zhuang* ‘güçlü, kuvvetli’ ve 嚴 *yan* ‘görmekli, şiddetli,

¹⁸ DDB: 造作 | to make (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

aşırı, çok' (G. 13088) şeklinde ifade edilir ki buraya kuvvetlendirme söz konusudur.

iligsiz tutugsuz 'bağsız' (2886) = 無患無累 wuhuan wulei 0419c19. Eski Uygurca *iligsiz* 'yapışmasız, bağsız, bağlantısız' (Wilkens 2021: 303), *tutugsuz* 'engelsiz, tutuksuz, tıkamayan, bağsız, yapışmasız' (Wilkens 2021: 764) ve *iligsiz tutugsuz* 'bağsız, yapışmasız' (Wilkens 2021: 303), 'bağsız, tutkusuz' (Ölmez 2017: 268) anlamındadır. İkillemenin Çince denkliği *ilig* = 患 *huan* 'felaket, talihsizlik, acı çekmek' (G. 5090), *tutug* = 累 *lei* 'birbirine bağlamak' (G. 6820), 'zincirler, bağlamak; dertler, kaygılar'¹⁹ ve +sIz = 無 *wu* 'olumsuzluk' anlamındadır. Çin. 無患 *wuhuan* 'felaketlerden kurtulmak; sağlıklı' anlamındadır²⁰.

ilinmäksiz yapşınmaksız 'yapışmaz₂, bağlanmaz₂' (2677; 2718) = 不執著 bu zhizhuo 0419a22; 無所著 wu suozhe 0419b05. Eski Uygurca *ilinmäksiz* 'yapışmasız, bağlanmasız' (Wilkens 2021: 304) ve *yapşınmaksız* 'yapışmayan' (Wilkens 2021: 865) ve ikileme olan *ilinçmäksiz yapşınmaksız* 'yapışmaz ve takılmaz' (Wilkens 2021: 304), 'yapışmadan, tutunmadan' (Ölmez 2017: 268) anlamındadır. Eski Uygurca +sIz eki = Çin. 不 *bu* 'olumsuzluk, yok' (G. 9456) ile oluşturulur ve *ilinmäk* = Çin. 執 *zhi* 'tutmak, kavramak, ele geçirmek' (G. 1795) ve *yapşınmak* = 著 *zhuo* 'bağlılık; ekli; Budist anlamda bir şeye bağlanmak; sevgi, açgözlülük vb. şeye bağlanma'²¹ şeklindedir. Bununla birlikte Çin. 執著 *zhizhuo* 'gerçekmiş gibi şeylere sarılmak' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 345a).

2718'deki *ilinçmäksiz yapşınmaksız* ifadesinin Çince denkliği 無所著 *wu suozhuo* 0419b05 şeklindedir. Buradaki Çince ifade yukarıdakinden farklıdır. Buna göre +sIz eki 無 *wu* ile belirtilirken 所 *suo* 'bir yer, bulunduğu yer' (G. 10211) ve *ilinmek* ve *yapşınmak* için de 著 *zhuo* ifadesi kullanılır. Çin. 無所著 *wu suozhuo* 'hiçbir bağa bağlanmamak, ihtirasın bütün etkisinden kurtulmak,

¹⁹ DDB: 累 | fetters (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

²⁰ DDB: 無患 | freedom from disease (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

²¹ DDB: 著 | attachment / making known (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

Buddha'nın unvanı' olarak tanımlanmaktadır (Soothill-Hodous 1937: 279b; Tokyürek 2018: 721). Metnin devamında 無所見 *wusuojian* 'bir şeyi görmemek' ifadesi için Eski Uygurca *körmäksiz* 'görmemek' 見 *jian* (G. 2719) kelimesi bulunur.

ilinçü mäni (kılgu) 'sevinç₂, neşe₂, eğlence₂' (2776) = 快樂 **kuaile 0419b21. Eski Uygurca ikileme *ilinçü* 'sevinç, neşe, oyun, zevk, eğlence, keyif, dinlenme' (Wilkens 2021: 304) ve *mäni* 'sevinç, neşe, mutluluk, zevk, eğlence' (Wilkens 2021: 472) ve *ilinçü mäni* 'sevinç, neşe, zevk, eğlence' (Wilkens 2021: 304), 'eğlence, neşeli vakit geçirme' (Ölmez 2017: 268) anlamındadır. İkilemenin paraleli ise *ilinçü* = 樂 *le* 'zevk, neşe, hoşnutluk' (G. 7331) ve *mäni* = 快 *kuai* 'zevk almak, neşeli' (G. 6336) anlamındadır. Ayrıca Çin. 快樂 *kuaile* "mutlu, mutlu olmak" (Soothill-Hodous 1937: 237a; Tokyürek 2018: 725). Bu ikilemenin ayrıca "*mäni ilinçü* 'mutluluk, sevinç, mutluluk ve eğlence' // 樂 *le*" kullanımı da vardır (Ölmez 2017: 268).**

iş küdük 'iş₂, iş güç' (53, 2822) = 事業 **shiye 0418a04; 0419c05**. Eski Uygurca *iş* 'iş, hizmet, görev, çalışma' (Wilkens 2021: 313), *küdük* 'iş, faaliyet, şey; doğaüstü yetenek' (Wilkens 2021: 437) ve bu kelimelerden oluşan *iş küdük* 'iş, davranış, sorun; doğaüstü yetenek' (Wilkens 2021: 313) anlamındadır. Eski Uygurca *iş* = 事 *shi* 'iş, olay' (G. 9990), *küdük* = 業 *ye* 'iş, uğraş, faaliyet, meslek' (G. 12991) kelimeleri ile karşılanır ve Çince'den doğrudan çeviri söz konusudur. Çin. 事業 *shiye* 'işlev, etkinlik, eylem; iş, işlem, faaliyet, yapılacak iş veya iş, görev' anlamındadır.²²

İkileme AYIV metninde *iş küdüklär* (2822) şeklinde de geçmekte olup bu ikilemenin Çince paraleli ise 事 *shi* (0419c05) şeklindedir. Burada ikileme için sadece 事 *shi* 'iş, olay' kullanılmaktadır. Ayrıca ikileme için Ölmez 事務 *shiwu* ~ 努 *nu* kullanımını da verir (2017: 269).

işsiz küdüksüz 'işsiz₂, işsiz gücsüz' (37-38; 59) = 無有事業 **wu you shiye 0418a01, 無事業 **wu shiye 0418a06-7****. Eski Uygurca *işsiz* 'işsiz, boş; hareketsiz, işsiz, eylemsiz, faaliyetsiz' (Wilkens

²² DDB: 事業 | action (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

2021: 314), *küdüksüz* 'işsiz, faaliyetsiz' (Wilkens 2021: 437) ve bu kelimelerden oluşan *işsiz küdüksüz* 'işsiz güçsüz, işsiz' (Wilkens 2021: 314) anlamındadır. Eski Uygurca *iş* = 事 *shi* 'iş, olay', *küdük* = 業 *ye* 'iş, uğraş, faaliyet, meslek' (G. 12991) kelimeleri ile karşılanırken bu kelimelerde yer alan +sIz eki ise = 無有 *wuyou* 'yok, bulunmaz' (G. 12753, 13376) karakterleriyle karşılanır. Çince olumsuz yapılarda genellikle 無 *wu* karakteri kullanılmasıyla birlikte burada 無有 *wuyou* karakterleri kullanılır. Aynı ikileme ilerleyen satırlarda 無事業 *wushiye* şeklindedir ve burada doğrudan olumsuzluk 無 *wu* karakteri ile yapılır.

kadır yavlak (kâyiklär) 'vahşiz (hayvanlar)' (3066-67; 3104-5; 3217) = 惡(獸) e (shou) 0420b08; 0420b26; 0421b25. Eski Uygurca *kadır* 'öfkeli, zalim, şiddetli, kaba, kızgın, vahşi, korkunç, kötü; vahşilik, yabanilik; keskinlik, sertlik' (Wilkens 2021: 318), *yavlak* 'kötü, fena, berbat, kötülük' (Wilkens 2021: 878) ve *kadır yavlak* 'merhametsiz₂, öfkeli ve kötü, kızgın ve kötü' (Wilkens 2021: 318), 'vahşi, kötü' (Ölmez 2017: 269) anlamındadır. Burada Eski Uygurcanın Çince denkliği 惡 *e* 'nefret etmek, hoşlanmamak' (G. 12779) ve 'vahşi'dir (0420b08).

Bunun yanında *kadır yavlak kâyik* 'vahşi, yabani, korkutucu // 惡獸 *eshou*' (Ölmez 2017: 269) ve 'vahşi ve kötü hayvan' (Wilkens 2021: 318) şeklinde de anlamlandırılabilir.

kälmäksiz barmaksız 'gelişi ve gidişi olmayan' (3402-3; 3409; 3414) = 不來不去 bulai buqu 0422a27; 0422a29; 無(有)去來 wu(you)qulai 0422b02-3. Eski Uygurca *kälmäksiz* 'gelişsiz' (Wilkens 2021: 354), *barmaksız* 'gitmeden, gitmesiz, gitmeyerek' (Wilkens 2021: 144) ve *kälmäksiz barmaksız* 'gelişsiz ve gidişsiz' (Wilkens 2021: 354) anlamındadır. İfadenin Çince denkliği +sIz = 不 *bu* 'olumsuzluk, yok' (G. 9456), *kälmäk* = 來 *lai* 'gelmek' (G. 6679), *barmak* = 去 *qu* 'gitmek, uzaklaşmak' (G. 3068) anlamındadır. Çin. 不來不去 *bulai buqu* ise 'anāgamana-nirgama, varlığın gelişi ve gidişi olmayan, enerjinin veya ilkel maddenin ebedi korunumu' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 103b).

Bunun yanında AYIV 3414. satırın Çince denkliği 無(有)去來 *wu (you) qu lai* şeklindedir. Ayrıca Ölmez ikilemenin *barmaksız kalmaksız* şeklini de gösterir (2017: 255).

kıg yam arıgsız ‘kir₃, kirli₃, gübre ve kir’ (3463) = 污穢 wuhui 0422b16. Eski Uygurca *kıg* ‘gübre, toz, kir; pis lekeli’ (Wilkens 2021: 369), *yam* ‘toz, kir, pislik, gübre, dışkı; pis, lekeli’ (Wilkens 2021: 859), *kıg yam* ‘gübre ve toz, gübre ve kir’ (Wilkens 2021: 369), *kıg yam arıgsız* ‘gübre, kir ve dışkı’ (Wilkens 2021: 369) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği *kıg yam* = 污 *wu* ‘kirli ve durgun su, saf olmayan, kir, kirletmek’ (G. 12719) ve *arıgsız* = 穢 *hui* ‘pis, kirli, saf olmayan’ (Soothill-Hodous 1937: 466b) anlamındadır. Çin. 污穢 *wuhui* ‘kirli, pis, iğrenç’ anlamındadır.²³ Ayrıca Ölmez *kıg yam* ikilemesi için ‘pislik, dışkı // 糞 *fen*’ şeklinde farklı bir Çince denklik verir (Ölmez 2017: 273),

kirsiz arıg ‘saf₂, temiz₂, arı₂; likesiz₂’ (2831; 3374-75; 3384) = 清淨 qingjing 0419c07; 無垢 wugou 0422a16; 0422a21. Eski Uygurcada *kirsiz* ‘kirsiz, temiz, lekesiz, tertemiz, kusursuz; (dinî anlamda) helal, temiz’ (Wilkens 2021: 384) ve *kirsiz arıg* ‘kirsiz, temiz, mükemmel’ (Wilkens 2021: 384), ‘kirsiz ve saf, temiz’ (Ölmez 2017: 273) anlamındadır. Eski Uygurca ikilemenin Çince paraleli *arıg* = 清 *qing* ‘arı, saf’ ve *kirsiz* = 淨 *jing* ‘temiz’ şeklindedir.

AYIV 3374-75; 3384. satırlarında aynı ikileme 3374-75; 3384. Çince 無垢 *wu gou* (0422a16; 0422a21) şeklinde görülür. Burada Çince 無 *wu* ‘olumsuzluk’ ve 垢 *gou* ‘kir, pislik’ (G. 6163) anlamındadır. Çin. 無垢 *wu gou* ‘vimala; amala, kirlenmemiş, lekesiz’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 378a).

kizläglik batutlug ‘gizli₂’ (2957-58) = 祕密 mimi 0420a08. Eski Uygurca *kizläglik* ‘saklı, gizli, bätünü, belirsiz’ (Wilkens 2021: 387), *batutlug* ‘gizli, saklı’ (Wilkens 2021: 151) ve *kizläglik batutlug* ‘saklı₂, gizli₂’ (Wilkens 2021: 387), ‘gizli, saklı, saklanmış’ (Ölmez 2017: 273) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği *kizläglik* = 祕 *mi* ‘gizli, gizemli, anlaşılması güç’ (G. 8932), *batutlug* = 密 *mi*

²³ <https://www.zdic.net/hans/污穢> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

'gizli' (G. 7835) şeklindedir. Çin. 祕密 *mimi* 'gizli, derin, egzotik, gizemli' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 335b; Tokyürek 2018: 740).

korkınçsız äymänçsiz 'korkusuz₂, cesur₂' (166) = 無畏(離)驚恐 *wuwei li jingkong* 0418a23-24. Eski Uygurcadaki *korkınçsız* 'korkusuz' (Wilkens 2021: 395), *äymänçsiz* 'korkusuz, korku bilmez' (Wilkens 2021: 132) ve *korkınçsız äymänçsiz* 'korkusuz' (Wilkens 2021: 395) anlamındadır. Bu ikilemenin Çince denkliğinde *korkınçsız* = 無畏 *wuwei* 'korkusuzluk, cesaret' (G. 6370, 12548), *äymänçsiz* = 驚恐 *jingkong* 'korku, endişe' (G. 2148, 6603) anlamındadır. Çin. 驚 *jing* 'korkmuş, dehşete düşmüş, alarma neden olmak' (G. 2148), 恐 *kong* 'korkmak' (G. 6603) olarak tanımlanabilir. Buradaki olumsuzluk eki olan 無 *wu* her iki kelimeyi karşılamak adına tek bir yerde kullanılmıştır. 無畏 *wuwei* şeklindeki Çince ifadenin anlam değerinden kaynaklı olarak 'korkusuzluk, cesaret' anlamı ifade edilirken 驚恐 *jingkong* ifadesinde ise 'panik hâlindeki bir korku'dan bahsedilmektedir. O hâlde *korkınçsız* kelimesi daha kuvvetli bir korkusuzluğu ifade ederken *äymänçsiz* kelimesi ise 'paniklemeden' anlamında daha yumuşak bir korkusuzluğu ifade edebilir.

Ayrıca Ölmez ikilemenin "äymänçsiz *korkınçsız* 'korkusuz, endişesiz, arsız ve korkmaz'" şeklindeki kullanımını da göstermektedir (2017: 264).

korkınçsız enç bolmışlar 'korkusuz ve sakin olanlar, korkusuz₂' (2785-2786) = 無恐怖 *wukongbu* 0419b24. Eski Uygurcada *korkınçsız* 'korkusuzluk; korkusuz kişi' (Wilkens 2021: 395), *enç* 'rahat, huzurlu, sakin, sükûnet, sakinlik' (Wilkens 2021: 257) ve *korkınçsız enç* 'korkusuz ve sakin' (Wilkens 2021: 395) anlamındadır. AYIV metninin Çince denkliğinde bu ifade için 無恐怖 *wukongbu* 'korkusuz' kullanılır. Burada ifadeler tek tek değerlendirildiğinde 無 *wu* = +sIz 'olumsuzluk eki', 恐 *kong* 'korku' = *korkınç* 'korku' ve 怖 *bu* 'korkmak, ürkmek' (G. 9481) = *enç bolmuşlar* 'sakin, sıkıntısız'ı karşılar. Çin. 恐怖 *kongbu* 'korkmak, endişelenmek' anlamındadır (Giles 1912: 835, § 6603, 1. satır). Çince metinde korku ile ilgili iki farklı kelimeye yer verilirken Eski

Uygurca metinde ise ‘korkusuz’ olmanın eş/yan anlamı ise ‘sakin olmak’ ile gösterilmiştir.

kök kalık ‘uzay, gökyüzü’ (318; 2892-93; 3384) = 虛空 xukong 0418b8; 0419c21; 0422a21. Eski Uygurca *kök* ‘gök, gökyüzü’ (Wilkens 2021: 400), *kalık* ‘kat, kule, kürsü, tribün, kubbeli bina’ (Wilkens 2021: 321-322) anlamlarına gelmekle birlikte *kök kalık* ifadesiyle ‘gökyüzü, esir, uzay, sema’ anlamını ifade eder. Ölmez de ikileme için “gökyüzü // 虛空 *xu kong*, 空 *kong*” anlamını ve Çince denkliliklerini verir (2017: 274). Burada *kök kalık* kelimesi için Çin. 虛空 *xukong* ‘uzay; boş, boşluk’ kelimesi kullanılır ki burada Çince kelimelerdeki 虛 *xu* ‘boş’ (G. 4711), 空 *kong* ‘boşluk’ (G. 6595) anlamını ifade eder. Ayrıca 虛空 *xukong* ‘boş, boşluk’ anlamındadır (Giles 1912: 588, § 4711). Uygurcadaki ikileme ile Çincedeki karakterler karşılaştırıldığında burada birbiriyle anlamsal benzerlik görmek mümkün değildir. Fakat Çincedeki ‘boşluk’ kelimelerinden oluşan ‘uzay/gökyüzü’nün Türkçede *kök* ve *kalık* kelimelerinden oluştuğu ilginçtir. Çünkü burada uzay ‘boş’ olarak görülmekten ziyade gökyüzü ve katlarında oluşmuş bir yapı içinde görülmüş olmalıdır.

köni tüz ‘düz₂’ (3336); köni tüz (nomlar) ‘doğru₂ (öğretiler)’ (3399-3400) = 多羅 duoluo 0422a06; 正(法) zheng(fa) 0422a26. Eski Uygurca *köni* ‘doğru, gerçek, yukarı yönde, yüksek, yüce, düz, gerçek, samimi’ (Wilkens 2021: 403) ve *tüz* ‘düzgün, kaygan, düz, uygun, muntazam, eşit’ (Wilkens 2021: 779) anlamında olup bu ikilemenin Çince denkliği 多羅 *duoluo* ‘palmiye yaprağı’dır²⁴. Burada palmiye yaprağının düz olması düşünülebileceği gibi, ikilemenin Çince denkliği Sanskritçe *anuttara* “eşsiz, yüce” (Soothill-Hodous 1937: 377a) kelimesinin Çince söyleyiş şeklidir. Dolayısıyla ikilemeyi karşılayan ‘palmiye yaprağı’ ifadesi ile ikileme anlamsal olarak bağlantılı değildir. Çin. 多 *duo* ‘çok, birçok’ (G. 11302), 羅 *luo* ‘yaymak, düzenlemek’ (G. 7291) anlamındadır.

Ayrıca bu ikileme AYIV 3399-3400. satırında 正(法) *zheng(fa)* 0422a26 şeklinde geçer ki Eski Uygurca *köni tüz* = 正 *zheng* ‘doğru,

²⁴ DDB: 多羅 | a palm [leaf / tree] (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

gerçek' (G. 687) anlamındadır. Ölmez de bu ikileme için 正等 *zheng deng* Çince denkliğini verir (2017: 274).

körmätin adkanmatın 'görmeden₂, kavramadan₂' (3406) = 不見 *bujian* 0422a28. Eski Uygurca *adkanma-* 'kavramama' (Wilkens 2021: 14) ve *körmä-* 'görmemek' (Wilkens 2021: 411) anlamındadır. Burada ikilemenin Çince karşılıkları –mAtın- = 不 *bu* 'olumsuzluk, yok' (G. 9456) ve *kör-* *adkan-* = 見 *jian* 'görmek, görüş' (1671) anlamındadır. Çin. 不見 *bujian* 'görmemek' anlamındadır²⁵. Metinde *b(ä)lgüg körmätin adkanmatın* 'işareti görmeden, kavramadan' şeklindedir.

(ulug) küü kälig ädrämlär (ärki) '(büyük) olağanüstü güçleri' (2955-56) = (大)神通 (da)shentong 0420a07. Eski Uygurca *küü* 'büyülü gibi, büyüleyici' (Wilkens 2021: 446), *kälig* 'büyülü dönüşüm' (Wilkens 2021: 354), *küü kälig* 'büyü gücü' (Wilkens 2021: 446) ve *küü kälig ädräm(lär)* 'büyü güçleri, büyü gücü' (Wilkens 2021: 446) anlamındadır. Eski Uygurca *küü kälig ädräm* Çince 神通 *shentong* 'olağanüstü kabiliyet' ifadesiyle denkleştirilebilir. 神 *shen* 'ruhlar, tanrılar' (G. 9819), 通 *tong* 'açık, ayrıntılar üzerinde durmak' (G. 12294) anlamındadır. Çin. 神通 *shentong* 'her yerde bulunan doğaüstü güç, özellikle bir Buddha'nın on gücü' olarak tanımlanabilir (Soothill-Hodous 1937: 335a).

kü- küzät- 'korumak₂' (3470) = 守護 *shouhu* 0422b17. *kü-* 'korumak, muhafaza etmek, dikkat etmek' (Wilkens 2021: 435), *küzät-* 'korumak, muhafaza etmek, saklamak, muhafaza etmek' (Wilkens 2021: 448) ve *kü- küzät-* 'korumak₂' (Wilkens 2021: 2021: 435), 'kollamak, korumak, sahip çıkmak' (Ölmez 2017: 276) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 守護 *shouhu* olup 守 *shou* 'gözetmek, korumak, tutmak, saklamak' (G. 10012) ve 護 *hu* 'korumak, gözetmek' (G. 4979) anlamına gelir. Çin. 守護 *shouhu* 'korumak' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 211b; Tokyürek 2018: 773). Buradaki Çince ifade aşağıdaki Eski Uygurca ifadeye daha yakındır.

²⁵ DDB: 不見 | not seen (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

kü- küzät- tut- ‘korumak₃’ (2791; 3062; 3101) = 衛護 weihu 0419b26; 爲護 weihu 0420b06, 0420b25. Eski Uygurcada *tut-* ‘korumak, kollamak’ (Wilkens 2021: 763) anlamındadır. Üçlemenin Çince paraleli ise 衛護 *weihu*’dur. Buna göre *kü- küzät-* = 衛 *wei* ‘korumak’ (G. 12542), *tut-* = 護 *hu* ‘korumak, gözetmek’ anlamındadır. Çin. 衛護 *weihu* ‘gözetlemek ve korumak’ anlamındadır²⁶.

Aynı ifade AYIV’te 3062, 3101. satırlarda da bulunmaktadır ve buradaki ifadenin Çince paraleli 爲護 *weihu* (0420b06, 0420b25) şeklindedir. Burada 爲護 *weihu* ‘korumak’ olarak anlamlandırılır ve 爲 *wei* ‘yapmak, yaratmak, neden olmak, olmak’ (G. 12521) anlamını ifade ederken Çin. 護 *hu* ‘korumak, yardım etmek, bekçi’ (Soothill-Hodous 1937: 484a; Tokyürek 2018: 746) anlamında olup *küyü küzätü tut-* üçlemesinin tamamını karşılamaktadır.

küç kösön ‘güç₂’ (309-310; 2992) = 力 li 0418b08; 0420a17. Eski Uygurca *küç* ‘güç, yetki, kudret, otorite, zor’ (Wilkens 2021: 435), *kösön* ‘güç, kudret, otorite’ (Wilkens 2021: 412) ve *küç kösön* ‘güç, otorite’ (Wilkens 2021: 435), ‘güç kuvvet // 力 *li*’ (Ölmez 2017: 276) anlamındadır. Eski Uygurcadaki ikilemenin Çince denkliği 力 *li* ‘güç, kuvvet, enerji’ (G. 6980) şeklindedir ve Çince kelimenin karşılığı aynı anlama gelen iki ayrı Türkçe kelime ile sağlanmıştır.

māñilä- ilinçülä- ‘sevinmek₂, eğlenmek₂’ (209-210) = 安隱樂 anyinle 0418a27. Eski Uygurca metinde *māñilä-* fiili ‘sevinmek, mutlu olmak, eğlenmek, hoşlanmak, neşelenmek, neşeli olmak, mutlu olmak’ (Wilkens 2021: 473), *ilinçülä-* ‘eğlenmek, oynamak, gezinmek’ (Wilkens 2021: 304) ve *ilinçülä- māñilä-* ‘eğlenmek, gezinmek’ (Wilkens 2021: 304) anlamındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince denkliği ise *māñilä-* = 安隱 *anyin* ‘sessizlik, sakinlik, huzur’ (G. 44, 13276) ve *ilinçülä-* = 樂 *le* ‘zevk, neşe, hoşnutluk’ (G. 7331) şeklindedir. Çin. 安隱 *anyin* ‘sakin, huzur’

²⁶ DDB: 衛護 | to guard and protect (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

anlamındadır ²⁷ . Burada *mänjilä-* kelimesindeki ‘sevinmek, eğlenmek’ Çince anlamdan yola çıkarak huzur ve sakinlik ile ilgiliyken *ilinçülä-* kelimesindeki ise ‘dans etmek, şarkı söylemek’ ile ilgili bir mutluluktur. Böylece iki kelime arasındaki nüans farklılığı da ortaya çıkarılmış olmaktadır.

mün kağag ‘kusur₂, kabahat₂’ (2679) = 過失 guoshi 0419a22. Eski Uygurca *mün* ‘hata, kusur; gereksinim, darlık, sıkıntı’ (Wilkens 2021: 482), *kağag* ‘günah, suç, günahkârlık; ihtiyaçlılık, kıtlık, ihtiyaç’ (Wilkens 2021: 317) ve *mün kağag* ‘günah, suç’ (Wilkens 2021: 482), ‘suç, kabahat, hata; günah // 咎 *jiu*’ (Ölmez 2017: 278) anlamındadır. Çince 過 *guo* ‘haddini aşmak, ileri gitmek, bir kusur işlemek, günah işlemek, kabahat bulmak, suçlamak’ (G. 6622) ve 失 *shi* ‘başarısız olmak, hata yapmak’ (G. 9951) anlamındadır. Çin. 過失 *guoshi* ‘dikkatsizlik’ anlamındadır (Giles 1912: 1656, § 13380, 5. satırda 三宥 içerisinde).

AYIV metninin 2829-2830. satırında ikileme (*kkirliġ*) *mün kađaglarıġ* ‘(kirli) kusurları’ şeklinde geçer ve bu ifadenin de Çincesi (垢) 過失 (*gou*)*guoshi* ‘(kirli) kusur, kabahat’ olarak eşleştirilebilir.

nizvani kağgu ‘üzüntü₂, ızdırap₂; ızdıraplar₂; zihinsel rahatsızlık₂’ (2846; 2963) = 煩惱 fannaο 0419c10; 0420a10; 0419c17; 0422a18. Eski Uygurca *nizvani* ‘bulaşma, lekeleme, kirletme, ihtiras, eğilim’ (Wilkens 2021: 492), *kağgu* ‘keder, kaygı, lekeleme, ihtiras, tutku’ (Wilkens 2021: 318) ve *nizvani kağgu* ‘kleśa₂’ (Wilkens 2021: 492) anlamındadır. Çince 煩惱 *fannaο* ise ‘kleśa, ihtiras, ızdırap, sıkıntı’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 425a, Tokyürek 2018: 647). Kelimeler *nizvani* = 煩 *fan* ‘sıkıntı, eziyet, rahatsız, huzursuzluk’ (G. 3411), *kağgu* = 惱 *naο* ‘sıkıntı, eziyet, can sıkıntısı’ (G. 8165) olarak denkleştirilebilir, böylece AYIV’teki bu ikileme ‘sıkıntı, ızdırap, üzüntü’ şeklinde anlamlandırılmalıdır. AYIV 3378. satırında *nizvani kağgu* ikilemesi 惑 *huo* ‘hataya sürüklenmek’ (G. 5320) anlamını ifade etmektedir.

²⁷ DDB: 安隱 | calm tranquility (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

Bununla birlikte AYIV metninde *nizvanılıg kağgular* ‘ızdıraplar₂’ (2879), 煩惱 *fannaο* (0419c17) şeklinde geçmektedir.

noş tatılıg süzök (suv) ‘temiz₂, lekesiz (su)’ (2773-4) = 清淨 無穢 qingjing wuhui 0419b19. Eski Uygurca *noş* ‘iksir, nektar’ (Wilkens 2021: 500), *tatıg* ‘iksir, meyve suyu, esans, serum, tatlı’ (Wilkens 2021: 683), *noş tatıg* ‘iksir’ (Wilkens 2021: 500), *süzök* ‘temiz, net, duru, berrak; tam güven, çok güvenilir; saydam, şeffaf; temizlik’ (Wilkens 2021: 639) anlamındadır. AYIV metni ile Çince metin arasında benzerlik bulunmakla birlikte tam bir benzerlikten bahsetmek mümkün değildir. Eski Uygurca metin *noş tatılıg süzök (suv)* ‘tatlı/iksirli, temiz (su)’ şeklindeyken Çince metin ise 清 *qing* ‘saf, temiz, lekesiz, berrak’ (G. 2188), 淨 *jing* ‘temiz, saf’ (G. 2176), Çin. 清淨 *qingjing*, Skr. *parisuddhi*, *visuddhi* ‘temiz ve pak, kötülüklerden ve kirlerden kurtulmak, muhteşem temizlik’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 357a; Tokyürek 2018: 757). 無穢 *wuhui* ‘kirsiz, lekesiz’ (0419b19) kelimelerinden oluşur ve burada ‘saf, temiz, lekesiz’ anlamı ortaya çıkar. Dolayısıyla Çince ikileme ile Eski Uygurca üçleme birbirine uymamaktadır.

oot yalın ‘ateş yalın’ (2846) = 火燒 huoshao 0419c10. Eski Uygurca *oot* ‘ateş, vücut ateşi; alev’ (Wilkens 2021: 512), *yalın* parlaklık, alev, parıltı’ (Wilkens 2021: 857) ve *oot yalını* ‘ateş alevi’ (Wilkens 2021: 512) anlamındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince paraleli ise 火燒 *huoshao* ‘yanmış’tır²⁸. Kelimeler *oot* = 火 *huo* ‘ateş, alev, yakmak’ (G. 5326) ve *yalın* = 燒 *shao* ‘yakmak, ateş yakmak’ (G. 9766) şeklinde denkleştirilebilir. İkileme için Ölmez 火 *huo* Çince denkliğini gösterir (2017: 280).

oz- kutrul- ‘kurtulmak₂’ (3073; 3092) = 解脫 jietuo 0420b09; 0420b18. Eski Uygurca *oz-* ‘serbest bırakılmak, kaçıp kurtulmak, kurtulmak’ (Wilkens 2021: 520), *kutrul-* ‘kendini kurtarmak’ (Wilkens 2021: 432) ve *oz- kutrul-* ‘serbest bırakılmak₂, kurtulmak₂’ (Wilkens 2021: 520), ‘kurtulmak, uzaklaşmak // 離 *li*’ (Ölmez 2017: 280) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği *oz-* = 解 *jie* ‘kurtulmak’ (G. 1515), *kutrul-* = 脫 *tuo* ‘kurtulmak’ (G. 11375)

²⁸ DDB: 火燒 | burnt (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

şeklinde. Çin. 解脫 *jietuo* ‘nirvana hâlinde özgür, sınırsız, koşulsuz’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 114a). Bu ikilemenin ayrıca *kutrul- oz-* kullanımı da vardır (Ölmez 2017: 2769).

özgürmak kutgarmak ‘kurtulmak₂’ (2709-2710; 3299) = 濟度 *jidu* 0419b03; 度 *du* 0421c21. Eski Uygurca *ozgurmak* ‘kurtarmak, salmak, serbest bırakmak, çıkarmak’ (Wilkens 2021: 520), *kutgarmak* ‘kurtarmak, çıkarmak’ (Wilkens 2021: 430) ve ikileme *ozgurmak kutgarmak* ‘kurtarmak, salmak, serbest bırakmak’ (Wilkens 2021: 520) anlamındadır. Bu ikileme *ozgurmak* = 濟 *ji* ‘yardım etmek, karşıya geçmek’ (G. 817) ve *kutgarmak* = 度 *du* ‘karşıya geçmek, geçmek, aşmak’ (G. 12089) yani kısaca ‘özgürlük kıyısına geçme’yi ifade etmektedir. Çin. 濟度 *jidu* ‘yeniden doğum denizinden nirvāna kıyısına geçme’ (Soothill-Hodous 1937: 459a; Tokyürek 2018: 754), ‘aldatılmış canlıları özgürleşmeleri için yönlendirmek; hissedebilen varlıkları ıstırap denizinden ‘diğer kıyıya’ taşımak; kurtuluş’²⁹ anlamındadır. Buradaki ikilemenin Çince denkliği Nirvana kıyısına geçişi ya da Eski Uygurca ifade olan *ıntın kıdıg*’a geçişi ifade etmektedir ki bu da özgürleşme anlamındadır. Metnin Çince paraleli ‘karşıya geçme’ olarak ifade edilirken Eski Uygurca metin ise bunu ‘kurtuluş, özgürleşme’ olarak görmektedir.

AYIV 3299’da geçen *ozgur- kutgar-* ikilemesinin Çince denkliği ise 度 *du*’dur. Ayrıca Ölmez bu ikileme için 令得出離 *ling de chu li*, 令得出離 *ling de chu li*, 令出 *ling chu* 濟渡 *ji du*, 度 *du* Çince denkliklerini de verir (2017: 280).

ögrünç sävinç ‘mutluluk₂, sevinç₂’ (2824) = 喜樂 *xile* 0419c06. Eski Uygurca *ögrünç* ‘hoşnutluk, sevinç, neşe; sevinçli, hoşnut’ (Wilkens 2021: 527), *ögrünç sävinç* ‘hoşnutluk, sevinç, neşe’ (Wilkens 2021: 527), ‘sevinç, mutluluk’ (Ölmez 2017: 281) anlamında olup *ögrünç* = 喜 *xi* ‘neşe, memnuniyet’ (G. 4073) ve

²⁹ DDB: 濟度 | to aid and liberate (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

sävinç = 樂 *le* ‘zevk, neşe, hoşnutluk’ (G. 7331) şeklinde ifade edilebilir. Çin. 喜樂 *xile* ‘zevk, mutluluk’ anlamındadır³⁰.

ögrünçlüg sävinçlig (3455) (mutlu₂, sevinçli₂) = 快樂 kuaile 0422b13. Eski Uygurca *ögrünçlüg* ‘sevinçli, neşeli’ (Wilkens 2021: 527), *sävinçlig* ‘sevinçli, neşeli’ (Wilkens 2021: 601, *ögrünçlüg sävinçlig* ‘sevinçli₂’ (Wilkens 2021: 527), ‘sevinçli, mutlu // 歡喜 *huan xi*’ (Ölmez 2017: 281) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği *ögrünçlüg* = 快 *kuai* ‘zevk almak, neşeli’ (G. 6336) ve *sävinçlig* = 樂 *le* şeklindedir. Çince 快樂 *kuaile* ‘sevinçli’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 237a). Ayrıca 快樂 *kuaile* ‘dinsel veya ruhsal olarak elde edilen neşeye özel bir gönderme ile haz, zevk, tatmin, sevinç’ olarak da ifade edilebilir³¹.

öñi öñi adrok adrok ‘farklı farklı, ayrı ayrı’ (2743-44) = 種種 zhongzhong 0419b10. Eski Uygurca ifadede farklı kelimelerle iki ayrı ikileme yapılmıştır ve bu iki ikileme de sadece tek bir Çince ifade olan 種種 *zhongzhong* ‘çeşit çeşit, çeşitli’ (G. 2886) ile ifade edilmektedir. Wilkens bu ikileme için ‘farklı₂, çeşitli₂’ anlamını verir (2021: 535).

öñsüz b(ä)lgüsüz ‘renksiz ve işaretsiz’ (37; 58) = 無色無相 wuse wuxiang 0417c29-0418a01; 無色相 0418a06. Eski Uygurca ikileme *öñsüz b(ä)lgüsüz* ‘şekilsiz ve işaretsiz, işaretsiz’ (Wilkens 2021: 538) anlamında olup *öñsüz* ‘görünüştüz, şekilsiz, bedensiz; renksiz’ (Wilkens 2021: 538) kelimesinin Çince karşılığı 無色 *wuse* ‘renksiz’ (G. 6370, 9602)’dir. Ayrıca Çin. 無色 *wuse*, Skr. *arūpa* ‘şekilsiz’ olarak anlamlandırılır (Soothill-Hodous 1937: 382a; Tokyürek 2018: 614). Eski Uygurca *b(ä)lgüsüz* ‘alametsiz, işaretsiz’ (Wilkens 2021: 159) kelimesinin Çince karşılığı da (無)相 (*wu*)*xiang* 無相 *wuxiang* ‘bağıntısız, ilişkisiz’dir (G. 6370, 4249). Çin. 無相 *wuxiang*, Skr. *animitta*, *nirābhāsa* ‘şekilsiz, işaretsiz, özelliksiz, hiçlik, farklı düşünülmeleyen mutlak gerçek, nirvāna’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 381b; Tokyürek 2018: 733). Bu her iki kelimenin de Budizm’deki anlamı ise Skr. *arūpa*

³⁰ DDB: 喜樂 | delight (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

³¹ DDB: 快樂 | joy (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

'şekilsiz'dir. Burada doğrudan Çince kelimelere dayalı bir çeviri yapılmıştır. Sanskritçe kelimeye renk ve işaret söz konusu olmamakla birlikte Çince düşünce yapısında renk ve işaretler biçimi, şekli, kalıbı ifade edebilir. Bununla birlikte aynı Eski Uygurca ifade için 無色相 *wusexiang* ifadesi de kullanılır ki olumsuzluk eki pek çok metinde ortak kullanılmaktadır.

örit- tugur- 'yükseltme₂, meydana getirmek₂' (102) = 生起 *shengqi* 0418a19. Eski Uygurca *örit-* 'uyandırmak, oluşturmak, (zihniyet) meydana getirmek' (Wilkens 2021: 540), *tugur-* 'doğurmak, vücuda getirmek, ortaya koymak' (Wilkens 2021: 755) ve *örit- tugur-* 'meydana getirmek' (Wilkens 2021: 540) anlamını ifade eder. Eski Uygurca *örit-* = 起 *qi* 'ayağa kalkmak, yükselmek' (G. 1070) ve *tugur-* = 生 *sheng* 'doğurmak, üretmek, hayatta olmak, yaşamak' (G. 9865) anlamındadır. Çin. 生起 *shengqi* 'yükselme; üretme; şeylerin meydana gelmesi' anlamındadır³².

örlät- buşur- 'ızdırıp çektirmek ve üzme₂' (447) = 煩惱 *fanna* 0418b19. Eski Uygurca ikileme *örlät-* 'ızdırıp etmek, eziyet etmek, kızdırmak, taciz etmek, rahatsız etmek' (Wilkens 2021: 540) ve *buşur-* 'üzme₂' (Wilkens 2021: 206) kelimelerinden oluşur ve *örlät- buşur-* 'eziyet etmek ve üzme₂' (Wilkens 2021: 540) anlamındadır. İkillemenin Çince paraleli *örlet-* = 煩 *fan* 'sıkıntı, eziyet, rahatsız, huzursuzluk' (G. 3411) ve *buşur-* = 惱 *nao* 'sıkıntı, eziyet, can sıkıntısı' (G. 8165) şeklindedir. Çin. 煩惱 *fanna* 'ızdırıp, zihinsel bozukluklar; duygusal olumsuzluk, kötü dertler, cinsel arzular' anlamındadır³³. Burada Çince ifadenin doğrudan Eski Uygurca çevirisi yapılmıştır.

örtä- köyür- 'yakmak₂' (2847) = 燒 *shao* 0419c10. Eski Uygurca *örtä-* 'yakmak, ateşe vermek, kundaklamak' (Wilkens 2021: 541), *köyür-* 'yakmak, alazlamak, yakmış olmak, tütsülemek' (Wilkens 2021: 414) ve *örtä- köyür-* 'yakmak, ateşe vermek, kundaklamak' (Wilkens 2021: 541), 'yakmak // 熾然 *chiran*'

³² DDB: 生起 | to come into existence (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

³³ DDB: 煩惱 | affliction (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

(Ölmez 2017: 283) anlamındadır. Burada Eski Uygurca iki kelime için Çince 燒 *shao* ‘yakmak, ateş yakmak’ (G. 9766) kullanılmıştır.

saça tökä ‘saçmak₂’ (2757) = 散灑 sansa 0419b14-5. Eski Uygurca *saç- tök-* ‘saçmak ve dökmek, saçmak’ (Wilkens 2021: 571) anlamında olup ikilemesinin Çince paraleli *saç-* = 散 *san* ‘saçmak, dağıtmak’ (G. 9559) ve *tök-* = 灑 *sa* ‘serpiştirmek, saçmak, fırlatmak’ (G. 9532) şeklindedir ve burada Eski Uygurca ikileme Çince metnin çevirisi durumundadır.

sansız sakışsız ‘sayısız₂, sonsuz₂, hesapsız₂’ (2737; 2799-2800; 3423) = 無量 wuliang 0419b08; 0419b28; 無量無邊 wuliang wubian 0422b04. Eski Uygurca ikilemede *sansız* ‘sayısız, hesapsız’ (Wilkens 2021: 582) ve *sakışsız* ‘hesapsız, sayısız’ (Wilkens 2021: 576) ve ikileme *sansız sakışsız* ‘sayısız’ (Wilkens 2021: 582), ‘sayısız, çok // 無量 wuliang’ (Ölmez 2017: 285) anlamındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince paralelinde *+sIz* için 無 *wu* ve *san* ile *sakış* kelimesi için ise 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’ (G. 7015) kullanılır. Çin. 無量 wuliang ‘ölçülemez, hesaplanamaz, akıl almaz’³⁴ ve 無邊 wubian ‘limitsiz, sınırsız’³⁵ anlamındadır.

AYIV 3423. satırda aynı ikilemenin Çince denkliği 無量無邊 wuliang wubian ‘sayısız ve sınırsız’ (0422b04) şeklindedir. Burada *+sIz* = 無 *wu*, *san* = 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’ (G. 7015), *sakış* = 邊 *bian* ‘kenar, sınır, hudut’ (G. 9192) anlamındadır. Burada Eski Uygurca ikileme ile Çince paraleli birebir denktir.

sav söz ‘dil₂, lisan₂; kelime₂, söz₂, ifade₂’ (3373; 3408) = 言語 yanyü 0422a16; 言辭 yanci 0422a29. Eski Uygurca *sav* ‘kelime, söz, laf, metin; deyim, atasözü; söylenti’ (Wilkens 2021: 591), *söz* ‘söz, kabul, onay, dedikodu’ (Wilkens 2021: 623) ve *sav söz* ‘kelime, söz’ (Wilkens 2021: 591) anlamındadır. Kelimeler tek tek incelendiğinde 言 *yan* ‘kelimeler, dil, söylem’ (G. 13025) ve 語 *yü* ‘konuşmak, konuşma, kelimeler, dil’ (G. 13626) anlamındadır. Çin.

³⁴ DDB: 無量 | uncountable (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

³⁵ DDB: 無邊 | limitless (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

言語 *yanyü* ‘kelimeler, dil’ anlamındadır³⁶. İkilemenin anlamına ‘dil, lisan’ anlamı da eklenmelidir.

Bunun yanında AYIV 3408. satırdaki ikilemenin Çince denkliği 言辭 *yan ci* ‘kelime, söz’ anlamında olmakal birlikte 言 *yan* ‘kelime, dil, söylem’ ve 辭 *ci* ‘kelimeler, konuşma, ifade’ (G. 12402) anlamındadır. Bu ikileme için Ölmez ‘söz, haber // 消息 *xiaoxi*’ anlamını ve Çince denkliğini verir (2017: 285).

sıgurmak içgärmäk ‘almak₂, kabul etmek₂’ (2684) = 攝受 *sheshou* 0419a24. Eski Uygurca *sıgurmak* ‘sığdırmak, eklemek; ihata etmek, içine almak; sarılmak, kendine çekmek, kucaklamak, sarmalamak’ (Wilkens 2021: 606), *içgärmäk* ‘içeri getirmek, sokmak; bir işi üzerine almak; kendine çekmek, yardımsever onaylamak; içermek, ihata etmek; çevirmek, döndürmek’ (Wilkens 2021: 293) ve ikileme *sıgurmak içgärmäk* ‘kendine çekmek, kucaklamak, sarılmak; doldurmak, dökmek’ (Wilkens 2021: 606), ‘içermek, sığdırmak, içine almak’ (Ölmez 2017: 286) anlamındadır. Burada Eski Uygurca *sıgurmak* = Çince 攝 *she* ‘yardım etmek, tutmak, alışkın olmak’ (G. 9806) anlamındayken *içgärmäk* ise Çince 受 *shou* ‘acı çekme, hissetme, duygu’ (G. 10016) anlamındadır. Wilkens (2021: 606) ‘kendine çekmek₂, kucaklamak₂, sarılmak₂’ şeklinde anlamlandırır. Çin. 攝受 *sheshou* ‘toplamak, almak’ anlamındayken (Soothill-Hodous 1937: 483a), ‘içine almak, emmek, özümsemek, korumak’ şeklinde de anlamlandırılmaktadır (Wu 2002: 939).

sukançığ körklä ‘süptil biçim, harika₂, muhteşem₂’ 2744 = 妙色 *miaose* 0419b10. Eski Uygurca *sukançığ* ‘güzel, hoş, sevimli, harika, şirin’ (Wilkens 2021: 628), *körklä* ‘güzel, görkemli, muhteşem’ (Wilkens 2021: 410) anlamlarını ifade eder. Burada yer alan Çin. 妙色 *miaose*, Skr. *surūpa* ‘muhteşem şekil ya da beden, Buddha’nın saṃbhogakāyası ve onun Buddha alanı’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 235b; Tokyürek 2018: 722). 妙 *miao* ‘mükemmel, harika, muhteşem, ince, gizemli’ (G. 7857), 妙 *se* ‘renk’ (G. 9602) anlamındadır.

³⁶ DDB: 言語 | language (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

sukançığ noş tatıglıg ‘gizemli₂, muhteşem₂’ (2811) = 微妙 weimiao 0419c03. Eski Uygurca bu üç kelime için Wilkens ‘sevimli₂ ve ince’ (2021: 628) anlamını verir. Kelimeler tek tek incelendiğinde ise Eski Uygurca *sukançığ* ‘esrarengiz’ (Wilkens 2021: 628), *noş* ‘ixsir, nektar’ (Wilkens 2021: 500), *tatıglıg* ‘lezzetli, şirin, tatlı, zarif, zevkli, nefis, tatlı, hoş’ (Wilkens 2021: 683), *sukançığ noş tatıglıg* ‘sevimli ve meyve özü tatlı’ (Wilkens 2021: 628) anlamındadır. Bu kelimelerin Çince denklikleri de incelendiğinde *sukançığ* = 妙 *miao* ‘mükemmel, harika, muhteşem, ince, gizemli’ ve *noş tatıglıg* = 微 *wei* ‘ince, küçük, hafif’ (G. 12585) olarak gösterilebilir. Çin. 微妙 *weimiao* ‘gizemli, derin, muhteşem’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 399a; Tokyürek 2018: 728).

sukançığ tatıglıg ‘nazik₂, ince₂, tatlı₂’ (3352) = 微妙 weimiao 0422a11. Wilkens ‘sevimli₂, şirin₂, lezzetli₂’ (2021: 628) şeklinde tanımlar. Bu ikilemenin de Çince denkliği 微妙 *weimiao* ‘gizemli, derin, muhteşem’ dir. Ayrıca Ölmez bu ikilemenin “*tatıglıg sukançığ* ‘tatlı, hoş // 微妙 *weimiao*” şeklini de verir (2017: 289).

sukançığ tatıglıg inçgä ‘olağanüstü zarif₂’ (52-53) = 微妙 wei miao 0418a04. Eski Uygurca bu üç kelime için Wilkens ‘sevimli₂ ve ince’ (2021: 628) anlamını verir. Kelimeler tek tek incelendiğinde ise *inçgä* ‘ince, narin’ anlamlarını vermek mümkündür. Bu kelimelerin Çince denklikleri de incelendiğinde *sukançığ* = 妙 *miao* ‘mükemmel, harika, muhteşem, ince, gizemli’ (Giles 7857) ve *tatıglıg inçgä* = 微 *wei* ‘ince, küçük, hafif’ (G. 12585) olarak gösterilebilir. Böylece bu üçleme ‘büyüleyici ve zarif’ olarak anlamlandırılabilir.

taloy ügüz ‘okyanus₂’ (3370) = 海 hai 0422a15. Eski Uygurca *taloy* ‘deniz, okyanus’ (Wilkens 2021: 666), *ügüz* ‘nehir, deniz, büyük nehir; su’ (Wilkens 2021: 820) ve *taloy ügüz* ‘deniz, okyanus’ (Wilkens 2021: 666), ‘deniz, derya, okyanus // 海 *hai*’ (Ölmez 2017: 288) anlamındadır. Uygurca ikileme Çince 海 *hai* ‘deniz, genellikle nehir’ (G. 3767) ile karşılanmaktadır.

tapıg uğug (kıl-) ‘saygı₂ duymak’ (2799) = 供(養) gong(yang) 0419b28. Eski Uygurca *tapıg* ‘hizmet, saygı, hürmet, misafirperverlik, tapım, kült, ibadet etme’ (Wilkens 2021: 674), *uğug*

'servis, hizmet, saygı, hürmet' (Wilkens 2021: 786) anlamındadır ve ikileme için sadece Çince 供(養) *gong (yang)* ifadesi kullanılır. Buna göre 供 *gong* 'sunmak, katkıda bulunmak, tedarik etmek' (G. 6572), 養 *yang* 'katlanmak, yetiştirmek, büyütmek' (G. 12856) şeklinde anlamlandırılır ve 'adak sunmak' (0419b28) anlamını ifade eder. Ayrıca Ölmez ikilemenin 'saygı, hürmet, hizmet // 生恭敬 *shenggongjing*' şeklinde anlamını ve Çince denkliğini verir (2017: 288).

tapıg udug ağır ayag (kıl-) 'saygı₂ ve derin hürmet₂ (sunma, besleme)' (21-22; 3468-3469; 2809-2810) = 供(養) *gong(yang)* 0417c25; 0419c02. Eski Uygurca *agır* 'ağır; ağırbaşlı, saygıdeğer, sayılan, itibarlı, saygın' (Wilkens 2021: 18), *ayag* 'saygı, hürmet' (Wilkens 2021: 85), *tapıg udug* 'hizmet, saygı, hürmet, misafirperverlik, kült, ibadet etme; bağış (Wilkens 2021: 674), *agır ayag* 'saygılı hürmet; saygı, hürmet, haysiyet' (Wilkens 2021: 18) ve *tapıg udug ağır ayag* 'saygı ve derin hürmetleri sunma' (Wilkens 2021: 674) anlamlarını ifade eder. İki farklı ikilemeden oluşan Eski Uygurca *tapıg udug ağır ayag kıl-* ifadesinin Çince metindeki karşılığı 供養 *gong yang* 'sunu, adak, kurban sunmak, ibadet etmek, saygı duymak; hürmet'³⁷ olup kelimelerin anlamı 供 *gong* 'sunmak, katkıda bulunmak, tedarik etmek' (G. 6572), 養 *yang* 'katlanmak, yetiştirmek, büyütmek' (G. 12856) şeklindedir. Fakat burada Eski Uygurca metne bakarak bunun 'saygı' anlamında olduğunu söylemek mümkündür. Burada ilginç olan Çince metindeki 供 *gong* kelimesinin dört farklı Eski Uygurca kelime olan *tapıg udug ağır ayag* ile karşılanmasıdır. Ayrıca Çince 供養 *gongyang* 'yiyecek, çeşitli eşyalar, tüsüler, meşaleler vb. şeylerin sunulması, beden ve zihnin sunulması' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 249a; Tokyürek 2018: 611)

AYIV metninde ayrıca 2809-2810. satırda da kullanılan ifade *tapıg udug ağır ayag (al-)* şeklinde olup bunun Çince denkliği ise 恭敬供養 *gongjing gongyang* 'saygı ve ibadet sunma'dır. Burada Eski Uygurca *tapıg udug* = 供養 *gongyang* 'adak sunma, kurban sunma'

³⁷ DDB: 供養 | to make offerings (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

ve *agir ayag* = 恭敬 *gongjing* ‘saygı, saygı duymak, hürmet etmek’³⁸ anlamındadır. Çince ifadeler olan 恭 *gong* ‘saygı, hürmet etmek’ (G. 6574) ve 敬 *jing* ‘saygılı olmak, saygılı, saygı göstermek’ (G. 2144) anlamlarını ifade eder.

täp- satga- ‘tepelemek₂, tepmek₂, üzerine basmak₂’ (3462) = 履踐 *lüjian* 0422b16. Eski Uygurca *täp-* ‘tepmek, vurmak, tekme atmak, ayağıyla yere vurmak, çiğnemek, ezmek’ (Wilkens 2021: 699), *satga-* ‘ayaklar altına alarak ezmek, bir yerden geçip gitmek, sıkmak, sıkıştırmak; hor görmek’ (Wilkens 2021: 589-590) ve *täp-satga-* ‘çiğnemek₂, tepmek₂’ (Wilkens 2021: 699) anlamındadır. Eski Uygurca ikileme *täp-* = 履 *lü* ‘basmak, yürümek, ayak sesleriyle yapılan tören’ (G. 6952), *satga-* = 踐 *jian* ‘üzerine basmak; takip etmek, yürümek; yerine getirmek; uygulamak’³⁹ (G. 1587) anlamındadır. Çin. 履踐 *lüjian* ‘yürümek’⁴⁰, ‘yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek’⁴¹ anlamındadır.

täprä-mä- ornanma- ‘hareketsiz₂, hareket edemez₂’ (3408-9) = 不動不住 *budong buzhu* 0422a29. Eski Uygurca *täprä-* ‘hareket etmek, titremek, sarsılmak, (organ, vücut parçası) seğirmek’ (Wilkens 2021: 700), *ornan-* ‘yerleşmek, oturmak, yerleşmiş olmak, oyalanma’ (Wilkens 2021: 514), *täprä- ornan-* ‘kıpırdamak (veya) yerleşmek’ (Wilkens 2021: 700) anlamındadır. Burada ikilemenin Çince denkliği -mA- = 不 *bu* ‘olumsuzluk’ ve *täprä-* = 動 *dong* ‘hareket etmek, çalkalamak, harekete geçirmek’ (G. 12256) ve *ornan-* = 住 *zhu* ‘durmak, yerleşmek, ikamet etmek; yapmak, bitirmek’ (G. 2527) anlamındadır. Çin. 不動 *budong* ‘hareketsiz’⁴² ve 不住 *buzhu* ‘uymayan, kalıcı olmayan’ şeklinde anlaşılabilmektedir⁴³.

³⁸ DDB: 恭敬 | to respect (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

³⁹ <https://www.zdic.net/hans/踐> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

⁴⁰ DDB: 履踐 | tread on the path (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

⁴¹ <https://www.zdic.net/hans/履踐> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

⁴² www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=不動 [Erişim tarihi 24.12.2022].

⁴³ www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=不住 [Erişim tarihi 24.12.2022].

t(ä)rs tätrü azag (nomluglar) ‘doğru inançtan sapmış (öğreteler)’ (2711) = 外道 waidao 0419b03. Eski Uygurca *t(ä)rs* ‘yanlış, doğru inançtan sapmış, ters’ (Wilkens 2021: 703), *tätrü* ‘yanlış, ters, aksi, sapkın düşünceli’ (Wilkens 2021: 705), *azag* ‘doğru inançtan sapmış, yanlış, sapkın, doğru yoldan sapmış’ (Wilkens 2021: 92) anlamlarındadır ve bu üçlü yapının Çince paraleli 外道 *waidao*’dur. *t(ä)rs tätrü azag (nomluglar)* ‘ters öğretiler’, Çin. 外道 *waidao* ‘öğreti dışındakiler, Budist olmayan, sapkın, sapkınlık, Tirthya ya da Tirthika’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 184a). Kelimeler 外 *wai* ‘dışarı, taşra, yabancı’ (G. 12442), 道 *dao* ‘yol, patika, mükemmel yol; doğru yol; Nirvana’ya giden yol’ (G. 10780) şeklindedir.

Ölmez bu yapının *tärs azag* ‘tanrıtanımaz, zındık, yoldan çıkmış, sapkın, yanlış’ ve *ters tätrü* ‘ters, yanlış’ şeklindeki kullanımlarını da gösterir (2017: 290).

tidıgsız tutugsuz ‘engelsiz’ (2872) = 無有障礙 wuyou zhang’ai 0419c16. Eski Uygurcada *tidıgsız* ‘engelsiz, engel olmayan, saptırmasız hudutsuz, tereddütsüz’ (Wilkens 2021: 711), *tutugsuz* ‘engelsiz, tutuksuz, tıkamayan, bağısız, yapışmasız’ (Wilkens 2021: 764) ve *tidıgsız tutugsuz* ‘engelsiz’ (Wilkens 2021: 711), ‘engelsiz ve tehlikesiz’ (Ölmez 2017: 291) anlamındadır. İkillemenin Çince denkliği +sIz = 無有 *wuyou* ‘olumsuzluk’ (G. 6370, 13376), *tidıg* = 障 *zhang* ‘set, barikat, engel’ (G. 404), *tutug* = 礙 *ai* ‘engellemek, engel olmak, ilerlemeyi durdurmak’ (G. 37) şeklindedir. Çin. 障礙 *zhang’ai* ‘perde ve engelleme, engelleyen her şey’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 429b; Tokyürek 2018: 640).

tıñla- äşid- ‘işitmek₂’ (3334; 3451-52) = 聞 wen 0422a05; 聽 ting 0422b11. Eski Uygurca *tıñla- äşid-* dinlemek, duymak (Wilkens 2021: 715) anlamındadır. İkillemenin Çince denkliği 聞 *wen* ‘işitmek, duymak’ (G. 12651) anlamındadır. Aynı ikileme AYIV 3451-52. satırda da geçer ve Çince denkliği 聽 *ting* ‘duymak, dinlemek, anlamak’ (G. 11293)’tır. Ayrıca Ölmez ikillemenin “*eşid-tıñla-* “duymak, işitmek, dinlemek”” şeklini de gösterir (2017: 265).

tolu kamag ‘bütün, hep’ (100) = 一切 yiqie 0418a18. Eski Uygurca *tolu* ‘dolu, doldurulmuş, bütün, tam, tamamıyla, büsbütün, tamam, komple, mükemmel, kusursuz’ (Wilkens 2021: 729) ve *kamag* ‘bütün, tüm, hepsi, her, her şey; ortaklık, bütünlük’ (Wilkens 2021: 325) anlamındayken *tolu kamag* ‘bütün, hep’ (Ölmez 2017: 292) şeklinde tanımlanır. Eski Uygurca *tolu kamag* ikilemesi için sadece 一切 *yiqie* ‘bütün’ kullanılmış olup ikilemenin Sanskritçesi Skr. *sarva* ‘bütün, tam’ (Soothill-Hodous 1937: 2a)’dır. Çince 一 *yi* ‘bir, bütün’ (G. 5342), 切 *qie* ‘kesmek, doğramak, kıymak’ (G. 1552) anlamındadır.

tolu tükäl ‘bütün₂, hep₂, tüm₂’ (284; 3321) = 一切 yiqie 0418b04; 0422a03. Eski Uygurca ikilemedeki kelimeler olan *tolu* ‘dolu, doldurulmuş, bütün, tam, tamamıyla, büsbütün, tamam, komple, mükemmel, kusursuz’ (Wilkens 2021: 729) ve *tükäl* ‘mükemmel, eksiksiz, tam, tamamıyla, büsbütün, sağlam’ (Wilkens 2021: 769) ve ikileme olan *tolu tükäl* ‘tamamen, bütünüyle, mükemmel; eksiksizlik’ (Wilkens 2021: 730), ‘eksiksiz, tam // 圓滿 *yuanman*’ (Ölmez 2017: 292) anlamındadır. Bu ikilemenin Çince karşılığı 一切 *yiqie* ‘bütün’ şeklindedir.

toşgurmak tükätmäk ‘tamamlamak₂, eksiksiz₂’ (2674) = 滿足 manzu 0419a21. Eski Uygurca *toşgurmak* ‘doldurmak, yerine getirmek, bitirmek, tamamlamak, bütünlemek’ (Wilkens 2021: 735) ve *tükätmäk* ‘tamamlamak, bitirmek, tüketmek, mükemmelleştirmek, yerine getirmek’ (Wilkens 2021: 770) ve *toşgurmak tükätmäk* ‘yerine getirmek, bitirmek’ (Wilkens 2021: 735) anlamındadır. Bu ikileme için Çince 滿足 *manzu* ‘tamamlamak, doldurmak’ (Soothill-Hodous 1937: 425a) ve ‘gerçekleştirme (bir arzunun veya amacın); tedarik etmek, tatmin etmek, cevap vermek, karşılamak; tamamlamak, mükemmelleştirmek; mükemmel, eksiksiz öğretim’ kullanılır. Çin. 滿 *man* ‘tamamlamak, doldurmak’ (G. 7622), 足 *zu* ‘yeterli, bol, eksiksiz’ (G. 11840) anlamındadır.

Ayrıca AYIV metninde *toşgur- tükät-* (3277-78) ifadesi kullanılır

ki bu ikilemenin Çince denkliği 充滿 *chongman* ‘doldurmak₂’⁴⁴ (G. 2924, 7622) anlamındadır. Çince metnin devamı 法雨皆充滿 *fa yü jie chongman* ‘dharma yağmuru ile doldurmak’ anlamındadır. Burada *toşgur-* = 充 *chong* ‘doldurmak, tamamlamak’ (G. 2924), *tükät-* = 滿 *man* ‘tamamlamak, doldurmak’ (G. 7222) anlamındadır.

(ı ıgaç söğütlərinin) tözin yiltızın ‘(ağaçların) kökü’ (929-930) = 根本 *genben* 0418c10. Eski Uygurca ikileme *töz* ‘kök, esas’ (Wilkens 2021: 746) ve *yiltız* ‘kök, köken’ (Wilkens 2021: 899) kelimelerinden oluşur ve ikileme ‘kök, esas’ (Ölmez 2017: 293) anlamında kullanılır. Metin bağlamına bakıldığında bu ikilemeler *ı* ‘bitki, ağaç’, *ıgaç* ‘ağaç’ ve *söğütlərinin* ‘ağaç’ kelimeleriyle bir tamlama oluşturur. Eski Uygurca metinde olan fakat Çince metinde olmayan ‘bitki, ağaç’ anlamındaki kelimeler metnin Çince paraleline göre oluşturulmuştur. Dolayısıyla Çince 根 *gen* için *ı ıgaç söğütlərinin tözi* ve Çin. 本 *ben* için *ı ıgaç söğütlərinin yiltızı* ifadesi kullanılmıştır. Çince 根 *gen* ‘kök, köken, temel’ (G. 5974) ve 本 *ben* ‘kök, kişisel, kişinin kendi’ (G. 8846) anlamındadır. Çince tek bir karakter için Eski Uygurca birkaç kelimedenden yararlanılmıştır. Böylece bu durum da tercüme ile ilgilidir.

tözünlär kutluglar (3395-96) = 菩薩摩訶薩 *pusa mohesa* 0422a25. Eski Uygurca *tözün* ‘asil, soylu; asil kişi, soylu kişi’ (Wilkens 2021: 748), *kutlug* ‘kutsal, kutlu, bahtlı, mutlu, şanslı; pek muhterem’ (Wilkens 2021: 431) ve *tözün kutlug* ‘asil ve karizmatik’ (Wilkens 2021: 748), ‘asil, soylu’ (Ölmez 2017: 293) anlamında olmakla birlikte burada ikileme için Çince 菩薩摩訶薩 *pusa mohesa* kullanılmıştır ki bunun da anlamı Skr. *bodhisattva-mahāsattva*’dır. Dolayısıyla Eski Uygurca ile Çince metin uyuşmamaktadır. İkileme için verilen buradaki anlamın da Eski Uygurca sözlük çalışmalarında düşünülmesi gerekmektedir.

tsuy erinçü ağır ayıg kılınç ‘günah₃’ (3361) = 罪 *zui* 0422a12. Eski Uygurca *tsuy* ‘günah, suç, kabahat’ (Wilkens 2021: 751), *erinçü* ‘günah, suç’ (Wilkens 2021: 261), *ağır* ‘ağır, güç, zor, üzücü, pek çok’ (Röhrborn 2015: 62), *ayıg kılınç* ‘suç, günah (Budist,

⁴⁴ www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q= 充滿 [Erişim tarihi 24.12.2022].

Manihaist ve Hristiyan metinlerinde)’ (Röhrborn 2017: 87) anlamındadır. Burada ifadenin Çince denkliği 罪 *zui* ‘suç, ceza, günah (G. 11910) şeklindedir. Tek bir Çince kelime üç farklı ifade ile çevrilmiştir.

tugmak ölmäk sansar ‘doğum ölüm, şamsāra’ (3261) = 生死 shengsi 0421c08. Eski Uygurca *tugmak* ‘doğum, doğma, ortaya çıkma, oluşma, teşekkül’ (Wilkens 2021: 753), *ölmäk* ‘ölmek’ (Wilkens 2021: 530), *sansar* ‘Skr. *şamsāra* varlığın dönüşümü, doğum ölüm’ (Wilkens 2021: 581) ve *tugmak ölmäk sansar* ‘doğma ve ölme, (yani) şamsāra’ (Wilkens 2021: 753) anlamındadır. Burada *tugmak ölmäk* ifadesi şamsāra kelimenin çevirisi niteliinde olmakla birlikte ifadenin Çince karşılığı *tugmak* = 生 *sheng* ‘doğurmak, üretmek, hayatta olmak, yaşamak’ (G. 9865) ve *ölmäk* = 死 *si* ‘ölmek, ölü’ (G. 10280) anlamındadır. Çin. 生死 *shengsi* ‘herhangi bir zamanda tekrar meydana gelme, ölüm döngüsü’ olarak ifade edilir (Soothill-Hodous 1937: 196b; Tokyürek 2018: 703). Bu ifade için Ölmez ‘doğum ölüm döngüsü, Şamsāra // 生死煩惱輪迴 *shengsi fannaolunhui*’ açıklamasını da yapar (2017: 294).

tugmaksız öçmäksiz ‘doğmayan ve sönmeyen, doğmayan ve ölmeyen’ (1921-1922) = 不滅不生 bumie busheng 0418c27-28. Eski Uygurca *tugmaksız* ‘doğmama, doğmasız, teşekkülsüz, doğumsuz; doğmamış’ (Wilkens 2021: 754), *öçmäksiz* ‘sönmesiz’ (Wilkens 2021: 522) ve bu kelimelerden oluşan *tugmaksız öçmäksiz* ‘doğumsuz ve sönmesiz’ (Wilkens 2021: 754), ‘doğmayan ve yok olmayan’ (Ölmez 2017: 294) anlamındadır ve *tugmaksız* = 不生 *busheng* ‘üretilmeyen, doğmayan’, *öçmäksiz* = 不滅 *bumie* ‘sönmeyen’ şeklinde gösterilebilir. Çince 滅 *mie* ‘ateşle yok etmek, yok etmek, ateşi söndürmek’ (G. 7874) anlamındadır. Çin. 不滅 *bumie* ‘Skr. anirodha yıkılmamak, tahrip edilmemek, sönmemek’ (Soothill-Hodous 1937: 107b; Tokyürek 2018: 755) ve Çin. 不生 *bu sheng* ‘Skr. anutpatti, anutpāda, doğmayan, yeniden doğmayan’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 107b; Tokyürek 2018: 673)

turgurmak ornatmak ‘(zihne) yerleştirme, (zihinde) var oluş’ (1928) = 得安住 deanzhu 0418c29. Eski Uygurca ikileme *turgurmak* ‘yerleştirme, meydana çıkarma, yaratma, üretim,

teşekkül' (Wilkens 2021: 759) ve *ornatmak* 'tayin etme, bağlama, kuvvetlendirme, koydurma' (Wilkens 2021: 514) şeklindedir. Bu kelimelerden oluşan *turgurmak ornatmak* 'yerleştirme' (Wilkens 2021: 759) anlamındadır. İkilemedeki *turgurmak* = 得 *de* 'elde etmek' (G. 10842) ve *ornatmak* = 安住 *anzhu* 'varlık, zihni ve bedeni teslim etmek, zihni ve bedeni sakinleştirmek, barış içinde yaşamak' anlamındadır⁴⁵. Burada 安 *an* 'sessizlik, sakinlik, huzur' (G. 44), 住 *zhu* 'durdurmak, yapmak, bitirmek' (G. 2527) anlamındadır. Böylece Eski Uygurca *ornatmak* sözü, 'var oluş, yer etme' gibi anlamları da ifade etmektedir. Eski Uygurca metin Çince metnin doğrudan çevirisi niteliğindedir ve burada Çince 心得安住 *xinde anzhu* = Eski Uygurca *könjüllärin turgurmak ornatmak* 'zihin ile yerleştirme, var etme' anlamındadır.

tüü törlüg adrok adrok 'çeşit çeşit, çeşitli, farklı farklı' (19, 2756) = 種種 *zhongzhong* 0417c25, 0419b14. Eski Uygurca *tüü* 'farklı, değişik, çeşit çeşit, türlü' (Wilkens 2021: 778), *törlüg* 'türlü, çeşitli, tür' (Wilkens 2021: 739), *tüü törlüg* 'çeşit çeşit, çeşitli' (Wilkens 2021: 778), *adrok* 'ayrı, hususi; mükemmel, olağanüstü' (Wilkens 2021: 15), *adrok adrok* 'farklı, başka, ayrı' (Wilkens 2021: 15) ve *tüü türlüg adrok adrok* 'çeşit çeşit, çeşitli' (Wilkens 2021: 778) şeklindedir. Eski Uygurcadaki *tüü törlüg adrok adrok* ikilemesinin tam karşılığı Çince 種種 *zhongzhong*'dur. Çince 種 *zhong* 'tür, çeşit' (G. 2886) anlamındadır. Çin. 種種 *zhongzhong* ise 'çeşit çeşit, çeşitli' olarak anlamlandırılabilir. Burada *tüü törlüg* 種種 *zhongzhong*, *adrok adrok* 種種 *zhongzhong* ifadesi birlikte düşünülebilir. Böylece Eski Uygurca yapıda pekiştirme yapılmıştır. Eski Uygurcada Çince kelimeyi karşılamak için iki farklı ikileme grubu kullanılmış, böylece anlam ve kelime zenginliği ortaya konulmuştur.

tüü törlüg öñi öñi adrok adrok (ärdinilig agılıklar) 'türlü türlü, farklı farklı, ayrı ayrı (mücevher hazinesi)' 2737-2738 = 種種(寶藏) *zhongzhong* (baozang) 0419b08. Eski Uygurca *öñi öñi* 'farklı, çeşitli' (Wilkens 2021: 535) ve *tüü törlüg adrok adrok öñi öñi* 'çeşit çeşit' (Wilkens 2021: 778) anlamındadır. Eski Uygurca

⁴⁵ CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 18.12.2022].

ifadede farklı kelimelerle üç ayrı ikileme yapılmıştır ve bu üç ikileme de sadece tek bir Çince ifade olan 種種 *zhongzhong* ‘çeşit çeşit, çeşitli’ ile karşılanmıştır.

uçsuz kırıksız ‘uçsuz bucaksız, sonsuz₂, sınırsız₂’ (2737; 2743; 3386) = 無邊 *wubian* 0419b08; 0419b10; 0422a22. Eski Uygurca ikilemede *uçsuz* ‘sınırsız, uçsuz, hudutsuz, sonsuz’ (Wilkens 2021: 783) ve *kırıksız* ‘sınırsız, kıyısız, kenarsız, sonsuz’ (Wilkens 2021: 369) ve *uçsuz kırıksız* ‘sınırsız, sonsuz’ (Wilkens 2021: 783), ‘uçsuz bucaksız, uçsuz kıyısız, sınırsız // 無邊 *wubian*’ (Ölmez 2017: 297) anlamındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince paralelinde +sIz için 無 *wu* ve *uç* ve *kırıg* için ise 邊 *bian* ‘kenar, sınır, hudut’ (G. 9192) kullanılır. Çin. 無邊 *wubian* ‘Skr. Ananta, uzay gibi sınırsız, sonsuz’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 382b; Tokyürek 2018: 722).

uguş töz ‘köken₂, doğuştan gelen karakter’ (2269) = 根性 *genxing* 419a10. Eski Uygurca *uguş* ‘soy, kabile, aile, asıl, nesil, grup, kast, zümre, akrabalık, köken, nesep, sınıf, nevi, tür’ (Wilkens 2021: 788), *töz* ‘kök, köken, asıl, zemin, kaide, temel, esas’ (Wilkens 2021: 746) anlamlarında olup *uguş töz* ikilemesi ise ‘soy ve kök; köken’ (Wilkens 2021: 788), ‘soy ve cins’ (Ölmez 2017: 297) olarak anlamlandırılmıştır. Burada Eski Uygurca ifadenin Çince karşılığı 根性 *genxing* ‘tabiat ve karakter, her varlığın güçlerinin doğası’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 327a; Tokyürek 2018: 703). Böylece *uguş töz* ikilemesi ‘karakter’ olarak da anlamlandırılabilir. Bununla birlikte *uguş* = 根 *gen* ‘kök, köken, temel’ (G. 5974) ve *töz* = 性 *xing* ‘natural, doğa, ruh hali, yeti’ (G. 4600) anlamlarını ifade eder ki bu da tam anlamıyla kişinin geçmiş köklerinden getirmiş olduğu tabiatını, karakterini ifade eder.

uk- ötgür- ‘anlamak₂, açıklamak₂’ (72) = 通達 *tongda* 0418a10. Eski Uygurca *uk-* ‘anlamak, idrak etmek, kavramak, bilmek’ (Wilkens 2021: 788), *ötgür-* nüfuz etmek, tamamıyla anlamak (Wilkens 2021: 543) ve kelimelerin ikileme şekli olan *uk-ötgür-* ‘kavramak ve tamamıyla anlamak’ (Wilkens 2021: 789) anlamındadır. Eski Uygurca U 695ön/5-6, *U 9043 ön/22-23 fragmanlarında *ukmuş ötgürmüş* şeklinde olan ifade St. Petersburg nüshasında ise sadece *ötgürmüş* şeklindedir. Eski Uygurca *uk-* = 通

tong ‘ince eleyip dokumak, iletişim hâlinde olmak, gizli anlaşma içinde olmak’ (G. 12294), ‘engel olmadan serbestçe hareket etmek; geçmek, içinden geçmek, nüfuz etmek, delmek; elde etmek’⁴⁶ ve *ötgür-* = 達 *da* ‘nüfuz etme, kavramak, zekice, bilinen yapmak’ (G. 10473), ‘nüfuz etmek, delmek, içinden geçmek; ulaşmak, yaymak; aşmak; farkına varmak; yetkin olmak, başarılı olmak, ustalaşmak’⁴⁷ anlamındadır. Bunun yanında Çin. 通達 *tongda* ‘yayılmak, algılamak, engelsiz, evrensel’ anlamlarını ifade ederken (Soothill-Hodous 1937: 365b; Tokyürek 2018: 675) aynı zamanda ‘mükemmel anlamak’ anlamını da ifade eder⁴⁸. Böylece ifade ‘derinlemesine anlayıp açıklama’yı ifade eder.

ulug bädük (täriñ) ‘aşırı₂ (derin) (2673); ulug bädük (iş küdöklärig) ‘muazzam₂, çok büyük₂ (işler) = 大甚 *da she* 0419a21; 0419c05. Eski Uygurca *ulug* ‘büyük, ulu; derin, geniş, önemli; güçlü, kuvvetli’ (Wilkens 2021: 791), *bädük* ‘büyük, yüksek; boy’ (Wilkens 2021: 154) ve *ulug bädük* ‘büyük’ (Wilkens 2021: 793) anlamındadır. İkileme *ulug bädük* ikilemesinin Çince denkliği 大甚 *da she*’dir. Burada ikilemenin denkliği *ulug* = 大 *da* ‘büyük, muazzam’ (G. 10470) ve *bädük* = 甚 *she* şeklinde gösterilebilir ve ‘inanılmaz/son derecede büyük, aşırı büyük’ anlamını ifade eder. Eski Uygurcadaki *ulug bädük* ikilemesini ‘büyük₂’ olarak anlamlandırmak yerine ‘son derece büyük’ olarak ifade etmek daha doğru olacaktır. Aslında Eski Uygurca metnin devamı *ulug bädük täriñ* şeklindedir ve burada da ‘aşırı derin’ anlamı söz konusudur.

Bu ikileme aynı zamanda *ulug bädük (iş küdöklär)* ‘muazzam büyük (işler)’ (2822) örneğinde de kullanılmış ve Çince paralel metinde 大(事) *da(shi)* ‘muazzam işler’ (0419c05) şeklinde geçmiştir. Burada *ulug bädük* için sadece 大 *da* kullanılır.

Ayrıca Ölmez bu ikileme için 弘 *hong* Çince denkliğini verir (2017: 297).

umug inag ‘umut₂, umut ve sığınak’ (3283-84) = 救護 *jiuhu* 0421c14. Eski Uygurca *umug* ‘ümit, umut, sığınak’ (Wilkens 2021:

⁴⁶ CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

⁴⁷ CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

⁴⁸ CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

798), *mag* ‘inançlı, dindar; sığınak, dayanak, yardım’ (Wilkens 2021: 288) ve *umug mag* ‘ümit ve melce, umut ve sığınak’ (Wilkens 2021: 798) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 救 *jiu* ‘kurtarmak, korumak’ (G. 2281) ve 護 *hu* ‘korumak, gözetmek’ (G. 4979) şeklindedir. Çin. 救護 *jiuhu* ‘kurtarmak ve korumak’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 351b; Tokyürek 2018: 758). Burada Uygur çevirmen Çince denkleme bağımsız bir çeviri yapmıştır.

Ayrıca bu ikileme için Ölmez 救 *jiu* ~ 求 *qiu*, 救濟 *jiujiu* Çince denklemlerini verir (2017: 298).

urug tarıg ‘tohum₂’ 3350 = 種 *zhong* 0422a09. Eski Uygurca *urug* ‘tohum, ekin, (meyve) çekirdeğ(i), filiz, fidan, üzüm cinsinden meyve tanesi, tane’ (Wilkens 2021: 803), *tarıg* ‘tohum, bitki; hububat, ekin, mahsul, tahıl’ (Wilkens 2021: 677) ve *urug tarıg* ‘tohum; evlat, evlat ve evladın evladı’ (Wilkens 2021: 804), ‘ekin’ (Ölmez 2017: 298) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 種 *zhong* ‘tohum, çekirdek, sperma’ (G. 2886)’dır.

(burhanlarka) utlı sävinç ‘(Buddhalara) sevgi₂’ (3324) = (佛) 恩 (fo)en 0422a04. Eski Uygurca *utlı* ‘meyve, sonuç, netice; teşekkür, şükran; ödül, karşılık; kazanç, kâr, çıkar, yarar’ (Wilkens 2021: 806) ve *utlı sävinç* ‘şükran, minnettarlık’ (Wilkens 2021: 806), ‘sevinç, ödül, karşılık’ (Ölmez 2017: 298) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 恩 *en* ‘iyilik, lütuf, merhamet, şefkat’ (G. 3330)’tir.

utmak yegädmäk ‘üstesinden gelmek₂, yenmek₂, boyun eğdirmek, galip olmak₂’ (2714) = 降伏 *xiangfu* 0419b04. Eski Uygurca *utmak* ‘yenmek, daha üstün olmak, galip gelmek, daha iyi olmak, galip olmak, kazanmak’ (Wilkens 2021: 806), *yegädmäk* ‘yenmek, daha üstün olmak, daha iyi olmak, galip gelmek’ (Wilkens 2021: 884) ve *utmak yegädmäk* ‘galip gelmek, daha üstün olmak, daha iyi olmak’ (Wilkens 2021: 806) anlamındadır. İkileme *utmak* = 降 *xiang* ‘alçalmak, üstesinden gelmek, küçük düşürmek’ (G. 1255), ‘alçalmak, indirmek; küçük görmek; boyun eğdirmek; boyun eğmek’ (Soothill-Hodous 1937: 317b), ‘yenmek, boyun eğdirmek,

itaat ettirmek'⁴⁹ ve 伏 *fu* 'boyun eğdirmek, karşı koyamamak, eziyet etmek, pusuya düşürmek' (G. 3691) anlamındadır. Çin. 降伏 *xiangfu*, Skr. *abhicāraka* 'şeytanı kovmak, şeytana boyun eğdirmek, sihir' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 317b; Tokyürek 2018: 720).

Ölmez bu ikilemenin *yegäd- ut-* 'yenmek; daha iyi / daha üstün olmak' şeklindeki kullanımını gösterir (2017: 304).

utunçsuz täpränçsiz 'sarsılmaz ve hareketsiz, sarsılmaz₂' (2840) = 不可傾動 buke qingdong 0419c08-9. Eski Uygurca *utunçsuz* 'yenilmez, aşılamaz' (Wilkens 2021: 808), *täpränçsiz* 'hareketsiz, sarsılmaz' (Wilkens 2021: 700) ve ikileme *utunçsuz täpränçsiz* 'yenilmez ve sarsılmaz' (Wilkens 2021: 808) olarak anlamlandırılabilir. Burada ikilemede yer alan kelimeler için 不可 *buke* 'yapamaz, olumsuzluk' (G. 9456, 6078) olumsuzluk ifade ederken *utunç* = 傾 *qing* 'kafayı eğmek, düşmek, devrilmek, ters dönmek, alt üst etmek' (G. 2196) ve *täpränç* = 動 *dong* 'hareket etmek, çalkalamak, harekete geçirmek' (G. 12256) anlamını ifade eder. Çin. 不動 *budong* 'Skr. *acala*, *niścāla*, *dhruva*, hareketsiz, yerinden oynamamış' (Soothill-Hodous 1937: 104a) ve Çin. 不可 *buke* 'yapamaz, olmayan, yasak' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 105a).

Bu ikileme 'yenilmez ve sarsılmaz' olarak anlamlandırmak yerine 'sarsılmaz ve hareketsiz' ya da 'sarsılmaz₂' şeklinde anlamlandırmak daha doğru olabilir.

üküş tälim 'çok₂, fazla₂' (3290) = 衆多 zhongduo 0421c18. Eski Uygurca *üküş* 'çok, bir sürü, pek çok, bol' (Wilkens 2021: 821), *tälim* 'pek çok, çok, sayısız, sık, bol; yoğun, sıkı; taşan; çoğunluk, büyük sayı, fazlalık, kalabalık' (Wilkens 2021: 692) ve *üküş tälim* 'pek çok; çoğunluk, büyük sayı, kalabalık' (Wilkens 2021: 822) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği 衆多 *zhongduo* 'sayısız'dır. Burada *üküş* = 衆 *zhong* 'çok, birçok' (G. 2900) ve *tälim* = 多 *duo* 'çok, birçok' (G. 11302) anlamındadır. Ayrıca Ölmez bu

⁴⁹ <https://www2.buddhistdoor.net/dictionary/details/> 降 [Erişim tarihi: 29.12.2022].

ikilemenin 無量 *wuliang* şeklinde Çince denkliğini gösterir (2017: 299).

ülgülänçsiz täñlänçsiz ‘ölçüsüz₂, ölçülemez₂’ (2672-3) = 無量 *wuliang* 0419a21. Eski Uygurca *ülgülänçsiz* ‘ölçülemez, sonsuz, hudutsuz, sınırsız, uçsuz bucaksız’ (Wilkens 2021: 823), *täñlänçsiz* ‘eşsiz, benzersiz, tahmini mümkün değil, ölçülemez, ölçüsüz’ (Wilkens 2021: 695) ve ikileme şekli olan *ülgülänçsiz täñlänçsiz* ‘ölçülemez’ (Wilkens 2021: 823), ‘ölçülemez, karşılaştırılmaz, kıyaslanamaz; sayısız, ölçüsüz // 無量 *wuliang*’ (Ölmez 2017: 299) anlamındadır. İkilemenin Çince denkliği ise 無量 *wuliang*’dır ve 無 *wu* ‘olumsuzluk’ (G. 12753), 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’ (G. 7015) anlamındadır. Çin. 無量 *wuliang* ‘Skr. apamāna, amita, ananta, ölçülemez, sınırsız, bir Bodhisattva’nın iyilik, merhamet, sevinç ve fedakârlık gibi dört sonsuz özelliği’ olarak tanımlanır (Soothill-Hodous 1937: 382b; Tokyürek 2018: 769).

Burada tek bir ifade için iki kelimenin kullanılması her iki kelimenin de anlamsal olarak daha yakın olduğunun bir göstergesi olabilir.

ülgüsüz kolti ‘sayısız’ (13) = 無量 *wuliang* 0417c23. Eski Uygurca *ülgüsüz* ‘sayısız, hesapsız, sınır tanımayan, ölçülemez, sonsuz, hudutsuz, sınırsız’ (Wilkens 2021: 823), *kolti* ‘yüksek bir sayı’ (Wilkens 2021: 390) anlamlarındadır. Wilkens kelimeyi ikileme olarak göstermez. Buradaki Çince ifade özellikle Eski Uygurca *ülgüsüz* kelimesini karşılması açısından önemlidir. Eski Uygurca *ülgü* = 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’, +sIz eki = 無 *wu* ‘olumsuzluk’ şeklindedir. İkilemede yer alan *kolti* kelimesinin Çince metinde ise karşılığı yoktur. Bu kelime Skr. *koṭi* ‘10,000,000, sayısız’ anlamında olup *ülgüsüz* kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır.

Bu ikileme aynı zamanda *ülgüsüz kolti sanınça* (2797-98) şeklinde de görülmektedir ki bunun da Çince karşılığı 無量 *wuliang* (0419b28) şeklindedir. Burada ayrıca Eski Uygurca *san* ‘sayı, miktar, hesaplama’ (Wilkens 2021: 579) kelimesi de eklenmiştir.

ülgüsüz sansız ‘sınırsız₂, sonsuz₂, sayısız₂’ (1391-92; 3420-21)
 = 無量 **wuliang 0418c21; 0422b03**. Eski Uygurca ikileme *ülgüsüz* ‘sayısız, hesapsız, sınır tanımayan, ölçülemez, sonsuz, hudutsuz, sınırsız’ (Wilkens 2021: 823) ve *sansız* ‘sayısız, hesapsız’ (Wilkens 2021: 582) kelimeleri ile oluşturulur. İkileme olan *ülgüsüz sansız* ‘sayısız, ölçülemez ve sayısız’ (Wilkens 2021: 823), ‘sayısız, hesapsız, çok // 無量 *wuliang*’ (Ölmez 2017: 299) anlamındadır. Eski Uygurca ikilemenin Çince paralelinde +*sIz* için 無 *wu* ve *ülgü* ile *san* kelimesi için ise 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’ kullanılır.

ülgüsüz üküş ‘çok fazla₂, sınırsız₂, ölçüsüz₂’ (2743) = 無量 **wuliang 0419b10**. Eski Uygurca ikileme *ülgüsüz* ‘sayısız, hesapsız, sınır tanımayan, ölçülemez, sonsuz, hudutsuz, sınırsız’ (Wilkens 2021: 823) ve *üküş* ‘çok fazla, fazlasıyla, aşırı, çoğunluk, büyük sayı’ (Wilkens 2021: 821) ve *ülgüsüz üküş* ‘pek çok₂’ (Wilkens 2021: 824), ‘sayısız, çok // 無量 *wuliang*’ (Ölmez 2017: 299) anlamlarındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince paralelinde +*sIz* için 無 *wu* ve *ülgü* için ise 量 *liang* ‘ölçmek, hesaplamak’ kullanılır. Burada *üküş* sözü için ayrıca Çince ifade kullanılmamıştır ve iki ayrı Eski Uygurca kelime tek bir Çince ifadeyle karşılanmıştır.

ülgüsüz üküş kolti sanınça ‘sınırsız₃ (sayı kadar)’ (2807-2808)
 = 無量億 **wuliang yi 0419c02**. Eski Uygurca ikilemede üç farklı ifade geçmekte ve bunun için de 無量 *wuliang* ‘sınırsız’ ve 億 *yi* ‘100,000’ (G. 5368), ‘100,000’den, 1,000,000, 10,000,000 ve 100,000,000’e değişen sayı’ (Soothill-Hodous 1937: 430b), sayısı kullanılmaktadır. Burada *üküş* kelimesi yukarıda da olduğu gibi ayrıca bir Çince ifade kullanılmamaktadır.

ürüg amıl ‘sakin₂, huzurlu₂’ (98) = 寂靜 **jijing 0418a18**. Eski Uygurca *ürüg* ‘sakin, huzurlu’ (Wilkens 2021: 829), *amıl* ‘barışçı, sakın, yumuşak, ihtiyatlı, tedbirli, sessiz’ (Wilkens 2021: 42) ve bu kelimelerden oluşan ikileme *ürüg amıl* ‘barış, huzur, uyum, barışseverlik, yumuşaklık; barışçı, sakın, yumuşak; sessiz, yalnız; sükûnet’ (Röhrborn 2015: 127), ‘huzur, sükûnet, sessizlik, barış // 寂靜 *jijing*’ (Ölmez 2017: 300) anlamındadır. Eski Uygurca *ürüg* = 靜 *jing* ‘sessiz, durgun; huzurlu’ (G. 2179), *amıl* = 寂 *ji* ‘sessiz, hareketsiz, yalnız’ (G. 931) anlamlarındadır. Çin. 寂靜 *jijing* ‘sessiz

ve sakin, günah ve sıkıntıdan kurtulmuş, nirvāna'dır (Soothill-Hodous 1937: 348b; Tokyürek 2018: 620).

ürüg uzatı 'daima₂, sürekli₂' (3282-83; 3365-66; 3470) = 常 chang 0421c15; 0422a13; 0422b18. Eski Uygurca *ürüg* 'daima, sürekli, her zaman, uzun, sonsuz, ebedi; sakin, huzurlu' (Wilkens 2021: 829), *uzatı* 'her zaman, devamlı, daima, durmaksızın' (Wilkens 2021: 812) ve *ürüg uzatı* 'daima, sürekli, her zaman' (Wilkens 2021: 829) anlamındadır. İkilemenin Çince karşılığı sadece 常 *chang* 'sürekli, devamlı' (G. 440)'dır.

Bunun yanında AYIV 3365-66. satırında geçen ikilemenin Çince denkligi ise 恆 *heng* 'sürekli, devamlı' (G. 3919) şeklindedir.

Ayrıca Ölmez bu ikilemenin 常 *chang* ve 恆 *heng* Çince denkliklerinin yanında 無間 *wujian* denkligini de gösterir (2017: 300).

üz boz ööç kāk 'kin₂ ve nefret₂, kin₂ ve düşmanlık₂' (3220-21) = 怨賊 *yuanzei* 0420b27. Eski Uygurca *üz* 'kin, nefret dolu' (Wilkens 2021: 831), *boz* 'nefret, kin, nefret dolu' (Wilkens 2021: 190), *öç* 'nefret, öç, kin, öfke, kızgınlık, intikam ateşi' (Wilkens 2021: 521), *kāk* 'intikam ateşi, öfke, nefret, kin' (Wilkens 2021: 353), *üz boz* 'nefret₂' (Wilkens 2021: 831), *ööç kāk* 'nefret₂, intikam ateşi₂, öfke₂, kızgınlık₂' (Wilkens 2021: 521) ve *üz boz ööç kāk* 'nefret₂ ve öfke₂' (Wilkens 2021: 831) anlamındadır. Buna göre Eski Uygurca *üz boz* = 怨 *yuan* 'garez, kötü niyet, nefret, kin' (G. 13716) ve *ööç kāk* 賊 *zei* 'hırsız; korsan; düşman' (G. 11701) anlamında kullanılır. Çin. 怨賊 *yuanzei* 'hırsız nefreti, cana ve mala zarar veren' anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 302a). İkileme 'nefret, düşman' olarak anlamlandırılabilir. Burada iki ayrı ikileme Çince iki karakter ile ifade edilmektedir. Çince bu ifade, *yagı yavlak* ikilemesi için de kullanılmaktadır. Bunun yanında Ölmez *öç kāk* ikilemesi için 'kin, nefret // 怨 *yuan*' açıklamasını yapar (2017: 280).

üzäliksiz üstünki 'en üst, en üstün' (2810) = 無上 *wushang* 0419c03. Eski Uygurca *üzäliksiz* 'aşılamaz, olağanüstü, mükemmel, en yüksek, en iyi, en üstün' (Wilkens 2021: 832), *üstünki* 'üstteki, yukarıdaki, en yüksek, en iyi, en üsteki, zirvedeki, üst' (Wilkens

2021: 830) anlamındadır. Burada AYIV metninin Çince denkliği 無上 *wushang*, Skr. *anuttara* ‘eşsiz, yüce’dir (Soothill-Hodous 1937: 377a) ve Çince ifade *üzâliksiz* kelimesinin tam denkliğidir. Buna göre 無 *wu* ‘olumsuzluk’ ve 上 *shang* ‘üstünde, yukarı, yüce’ (G. 9729) anlamındadır.

üzâliksiz yeg ‘en üst, en üstün’ (3259-60) = 無上 0421c07. Eski Uyğurca *yeg* ‘daha iyi, en iyi, en yüksek, en üstün, daha yüksek; üstün’ (Wilkens 2021: 883) anlamındadır ve bu ikilemenin Çince denkliği 無上 *wushang*’dır ve 無 *wu* ‘olumsuzluk’, 上 *shang* ‘üst, yukarı, yüce’ anlamındadır. Bu da Çince anlam çevirisidir ve ifade ‘Skr. *anuttara*, eşsiz, yüce’ anlamındadır.

üzâliksiz üstünki yeg ‘eşsiz₃, üstün₃’ (3335) = 阿耨多羅 anouduoluo 0422a06. Eski Uyğurca *üstünki* ‘üstteki, yukarıdaki, en yüksek, en iyi, en üsteki, zirvedeki, üst’ (Wilkens 2021: 830) anlamındadır. İfadenin Çince denkliği Skr. *anuttara* ‘eşsiz, yüce’ (Soothill-Hodous 1937: 377a) kelimesinin Çince şeklidir. Burada Çince ifade Sanskritçe kelimenin ses çevirisidir. Ölmez, bu üçleme için ‘en iyi’ anlamını verir (2017: 301).

yagı yavlak ‘nefret₂, düşman₂’ (2752; 3089-90; 3106; 3458) = 怨賊 yuanzei 0419b13; 0420b18; 0420b27; 0422b14. Eski Uyğurca *yagı yavlak* ikilemesini Wilkens ‘düşman’ (2021: 853), Ölmez de ‘düşman, kötülük’ (2017: 301) olarak gösterirler. Dinî bir terim olarak da gösterilen ikileme 怨賊 *yuan ze* “nefret duymak, hayata ve nesnelere karşı nefret” (Soothill-Hodous 1937: 302a) anlamını da ifade eder. Buna göre Eski Uyğurca *yagı* = 怨 *yuan* ‘garez, kötü niyet, nefret, kin’ (G. 13716) ve *yavlak* = 賊 *zei* ‘hırsız; korsan; düşman’ (G. 11701) anlamında kullanılır. İkileme ‘nefret, düşman’ olarak anlamlandırılabilir.

Bununla birlikte AYIV metninin 3067-68. satırında ikilemenin Çince denkliği 惡 *e* ‘nefret etmek, hoşlanmamak’ (G. 12779) ve ‘sağlıksız, kötü’ (0420b08) olarak tespit edilmiştir.

(y(a)rukın artokrak) yalina- yaltri- ‘(ışığı çokça) parlatmak₂’ (2848-2849) = (增長)光明 (zengzhang) guang ming 0419c11. Eski Uyğurca *yalina-* ‘parlamak, parıldamak, tutuşturmak, alevlenmek,

ışıldamak' (Wilkens 2021: 857), *yaltri-* 'parlamak, ışıldamak, pırıldamak' (Wilkens 2021: 858) ve *yalına- yaltri-* 'parlamak₂' (Wilkens 2021: 857) anlamındadır. Burada ikileme *yalına-* = 光 *guang* 'ışık', *yaltri-* = 明 *ming* 'ışık' olarak denkleştirmekle birlikte 增 *zeng* 'çoğaltmak' (G. 11718), 長 *zhang* 'uzun, mükemmel' (G. 450) anlamını ifade eder.

Bunun yanında AY4 3375. satırda geçen ikilemenin Çince denkliği 光 *guang* (0422a16)'dır.

yañıltaçı biligsiz bilig 'cahil₂' (2939, 2941) = 無明 *wuming* 0420a01. Eski Uygurcada *yañıl-* 'yanılmak, yolunu şaşırarak, yolunu yitirmek, aldanmak, hataya düşmek' (Wilkens 2021: 863), *biligsiz* 'cahil, bilgisiz, akılsız, bilinçsiz; bilgisizlik, körlük; bilmeyen kişi, akılsız, ahmak' ve *biligsiz bilig* 'bilgisizlik' (Wilkens 2021: 174) anlamındadır. Eski Uygurca ifadenin Çince denkliği 無明 *wuming*'dir. 無 *wu* 'olumsuzluk', 明 *ming* 'parlak, ışık; berrak; zeki' (G. 7946) anlamındadır, böylece Çince 無明 *wuming* 'Skr. *avidyā*, cehalet, Māyā'nın bazı duyguları, yanılsama, ışığı olmayan karanlık' gibi anlamları ifade etmektedir (Soothill-Hodous 1937: 279b; Tokyürek 2018: 632).

yarık yaşık 'zırh₂, zırhlı₂' (2749) = 甲仗 *jiazhang* 0419b12. Wilkens Eski Uygurca ikilemeyi çalışmasında göstermezken *yarık* için 'zırh' (2021: 868) ve *yaşık* için de 'parlaklık, ihtişam' (2021: 874) anlamını verir. Fakat AYIV metninin Çince paraleli incelendiğinde 'parlaklık, ihtişam' anlamı bulunmamaktadır. Burada 甲仗 *jiazhang* ifadesi yer alır ki bunun da anlamı 'zırh ve silah' ile 'zırhlı asker'dir. Dolayısıyla *yarık* = 甲 *jia* 'zırh' (G. 1167) ve *yaşık* = 仗 *zhang* 'savaş silahları' (G. 425) anlamındadır.

y(a)ruk yaltrıklıg 'ışık₂, parlak₂' (4-5; 3314) = 光明 *guang ming* 0417c20; 0422a02. Eski Uygurca *y(a)ruk* 'aydın, parlak, ışıklı' (Wilkens 2021: 871), *yaltrıklıg* 'parlak, parıltılı, parlayan' (Wilkens 2021:859) ve bu kelimelerin ikileme şekli olan *y(a)ruk yaltrıklıg* 'parlaklık₂' (Wilkens 2021: 872), 'ışılta, parlaklık; parlak, aydınlık // 照 *zhao*' olarak anlamlandırılmaktadır. Eski Uygurca metin ile Çince metin karşılaştırıldığında *y(a)ruk* = 光 *guang* 'ışık' (G. 6389) ve *yaltrıklıg* = 明 *ming* 'parlak, ışık; berrak; zeki' (G.

7946) kelimeleri birbirinin çevirisi niteliğindedir. Çin. 光明 *guang* ‘Skr. *prabha*, ışık, parlaklık, görkem, aydınlatmak’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 202a). Böylece Eski Uygurca ikileme ile Çince ifade birbirinin doğrudan çevirisi niteliğindedir.

yäk içgäklär ‘şeytanlar₂’ (3068; 3105) = 鬼 *gui* 0420b08. Eski Uygurca *yäk* ‘şeytan, cin’ (Wilkens 2021: 881), *içgäk* ‘şeytan, Yakşa ve Rākşasa’ (Wilkens 2021: 293) ve *yäk içgäk* ‘şeytan’ (Wilkens 2021: 881), ‘şeytan // 鬼 *gui*’ (2017: 303) anlamındadır. İkileme için sadece Çince 鬼 *gui* ‘ruhlar, ruhani varlıklar; hayalet, cin, şeytan’ (G. 6430) ifade kullanılır.

yeg ädgü ‘en iyiz, en muhteşem₂, en değerli₂’ (2680) = 功德 *gongde* 0419a23. Eski Uygurca ikileme ‘en iyi, en iyiz, fevkalade₂’ (Wilkens 2021: 883) anlamındadır. Eski Uygurca ikileme *yeg* = Çin. 功 *gong* ‘değer, erdem; liyakat; iyi sonuçlar’ (G. 6554) ve *ädgü* = 德 *de* ‘ahlaki mükemmeliyet, erdem’ (G. 10845) şeklinde eşleştirilebilir. Çin. 功德 *gongde* ‘fazilet, başarı, övgüye değer işler, liyakat, övgüye değer erdem, erdem’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 167b; Tokyürek 2018: 765). Böylece Eski Uygurca metni *nirvannıñ yegin ädgüsün* ‘Nirvana’nın en iyisi, en muhteşemi, en değerlisi₂’ (2679-80) şeklinde ifade etmek mümkündür.

yer oronlar ‘yerler₂’ (7; 3485-86) = 地 *di* 0417c22; 世 *shi* 0422b20. Eski Uygurca *yer* ‘yer, yeryüzü, toprak, arazi, alan, saha, bölge, zemin, ülke, tarla’ (Wilkens 2021: 889), *oron* ‘yer, mahal; yurt, vatan’ (Wilkens 2021: 514) ve bu ikileme şekli olan *yer oron* ‘yer, alan, ülke, yeryüzü’ (Wilkens 2021: 889), ‘yer’ (Ölmez 2017: 304) olarak anlamlandırılır. Altun Yaruk metninde geçen *yer oron* ikilemesi aynı anlamda olup Çince metinde bu iki sözün karşılığı sadece 地 *di* ‘yeryüzü’ (G. 10956) ile verilmiştir. Burada Çince tek bir ifade varken Eski Uygurcada ise ikileme kullanılmıştır.

AYIV (3485-86) metnindeki aynı ikilemenin karşılığı, Çince paralel metinde 世 *shi* ‘dünya’ (G. 9968), (0422b20) şeklindedir.

yetinçsiz ulug ‘olağanüstü₂, olağanüstü büyük’ (2823) = 生極 *shengji* 0419c06. Eski Uygurca ikilemenin Çince denkliği 生極

shengji olup 生 *sheng* ‘doğurmak, üretmek, hayatta olmak, yaşamak’ (G. 9865), 極 *ji* ‘çok, fazlasıyla, en yüksek, çoğu, oldukça’⁵⁰ anlamındadır. Metnin devamında *yetinçsiz ulug ögrünç sävinçläri tugar* (2823-2824)’ın Çince paraleli 生極喜樂 *shengji xile* ‘çok büyük mutluluk’ (0419c06) şeklindedir.

yetinçsiz yetiz (yagız yer) ‘ulaşılmaz₂ (yer)’ (143) = 譬如大(地)) piruda (di) 0418a22. Eski Uygurcadaki *yetinçsiz* ‘erişilmez, yetişilmez, ulaşılmaz; fevkalade, olağanüstü; ulaşılmaz şey’ (Wilkens 2021: 894), *yetiz* ‘geniş, uzak; genişlik, uzaklık; esas’ (Wilkens 2021: 894) ve *yetinçsiz yetiz* ‘erişilmez geniş’ (Wilkens 2021: 894) anlamındadır. Eski Uygurca ikilemenin Çince denkliği ise 譬如大(地) *piruda(di)* ‘karşılaştırılmayacak kadar büyük (dünya)’ anlamında olup kelimeleri tek tek 譬 *pi* ‘karşılaştırmak’⁵¹, 如 *ru* ‘gitmek, takip etmek; gibi; genellikle’ (G. 5668), 大 *da* ‘büyük, muazzam’ (G. 10470) şeklinde göstermek mümkündür. Burada Çince ifade ile Eski Uygurca ikileme anlamsal olarak benzer olmakla birlikte doğrudan kelimelerin çevirisi değildir. Çince ifade bir kelimenin tarifi niteliğinde olup Eski Uygurcada bu tarif aynı kökten oluşmuş iki kelime ile ifade edilmiştir.

yıd yıpar ‘koku₂, güzel koku₂’ (19-20; 3467) = 香 *xiang* 0417c25; 0422b17. Eski Uygurca *yıd* ‘koku, güzel koku, burcu, tütsü kokusu, buhur kokusu, tütsü, buhur, koku maddesi, kokan madde’ (Wilkens 2021: 896), *yıpar* ‘güzel koku, tütsü, mis, misk’ (Wilkens 2021: 900) ve bu kelimelerin oluşturduğu *yıd yıpar* ‘güzel koku, tütsü kokusu, tütsü’ (Wilkens 2021: 896), ‘güzel koku, misk, güzel koku ve rayiha; tütsü’ (Ölmez 2017: 305) anlamındadır. Çince 香 *xiang* ‘kokulu, güzel kokulu’ (G. 4256) kelimesinin Eski Uygurca karşılığı *yıd yıpar* olup tek bir kelime, iki farklı kelime ile karşılanmıştır. Burada ikileme yapılarak anlamda pekiştirme sağlamanın yanında aynı zamanda anlamda değişiklik de söz konusu olmaktadır.

(ädgü) yiltızlar uruglar ‘(sağlıklı) kökler₂’ (3341) = (善)根

⁵⁰ CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

⁵¹ www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=譬 [Erişim tarihi 24.12.2022].

(shan)gen 0422a07-8. Eski Uygurca *urug* ‘tohum, ekin, (meyve) çekirdeğ(i), filiz, fidan, üzüm cinsinden meyve tanesi, tane’ (Wilkens 2021: 803) anlamındadır. Burada ikilemenin Çince denkliği 根 *gen* ‘kök, köken, temel’ (G. 5974) anlamındadır.

yinçgä uvşak ‘ince₂, zarif₂’ (2829; 2913; 2957) = 微細 *weixi* 0419c07; 0419c24; 0420a08. Eski Uygurca *yinçgä* ‘yumuşak, ince, narin, gösterişsiz, kibar, soylu; küçük; tam, doğru, özenli’ (Wilkens 2021: 903), *uvşak* ‘ince, narin’ (Wilkens 2021: 809) ve *yinçgä uvşak* ‘ince, küçük’ (Wilkens 2021: 903), ‘ince ve ufak’ (Ölmez 2017: 305) anlamındadır. Eski Uygurca *yinçgä* = 微 *wei* ‘ince, küçük, hafif’ (G. 12585), *uvşak* = 細 *xi* ‘ince, küçük’ (G. 4163) olarak denkleştirilebilir. Çin. 微細 *weixi* ‘küçük, ince, zarif’ anlamındadır (Soothill-Hodous 1937: 399a).

yok kurug ‘yok₂, yokluk₂’ (3280) = 無 *wu* 0421c14. Eski Uygurca *yok* ‘yok, mevcut değil, bulunmayan, boş, boşluk, hiçlik, yokluk, olmama, bulunmama, bulunmayış, mevcut olmama’ (Wilkens 2021: 909), *kurug* ‘kuru, boş’ (Wilkens 2021: 426) ve *yok kurug* ‘boş, asılsız, esassız’ (Wilkens 2021: 910), ‘yok, kuru, boş, boşluk // 空 *kong*’ (2017: 306) anlamındadır. İkillemenin Çince denkliği 無 *wu* ‘yokluk, olumsuzluk’ anlamındadır.

(äđgü ögli) yolçı yerçi (bilgälär) ‘(iyi ve erdemli) arkadaşlar’ (3364) = (善知識(勝行之)人 (shan zhi)shi (shengxing zhi) ren 0422a13. Eski Uygurca *yolçı* ‘rehber₂’, *yerçi* ‘komutan, lider, rehber’ (Wilkens 2021: 890) ve *yolçı yerçi* ‘rehber₂’ (Wilkens 2021: 912), ‘rehber, kılavuz, yol gösterici’ (Ölmez 2017: 306) anlamındadır. Metnin Çince paralelinde 善 *shan* ‘iyi, sağlıklı güzel’ (G. 9710), 知 *zhi* ‘bilmek, farkında olmak, algılamak,’ (G. 1783), 識 *shi* ‘bilmek, anlamak’ (G. 9928), 勝 *sheng* ‘en üst’, 行 *xing* ‘yapmak, uygulamak, gerçekleştirmek’ (G. 4624), 之 *zhi* ‘varmak, gitmek, ilerlemek’ ve 人 *ren* ‘insanoğlu’ (G. 5624) anlamındadır. Dolayısıyla burada kelimeler bire bir çeviri niteliğinde değildir. Bununla birlikte Çin. 善知識 *shan zhishi* ‘iyi arkadaş ya da kafadar’ anlamlarına gelmektedir (Soothill-Hodous 1937: 369a).

Sonuç

AYIV metninde Çincesi olan 134 ikilemeye yer verilen bu çalışmada aşağıda belirtilen sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre;

- Eski Uygurcada *aç kız* ‘kıtık₂, açlık ve kıtlık’ *aç* = 飢 *ji* ‘aç’ ve *kız* = 饑 *jin* ‘kıtık’; *açıg ämgäklär* ‘ızdırap₂, acı ızdırap’ *açıg* = 苦 *ku* ‘acı, ızdırap’ ve *ämgäk* = 惱 *nao* ‘ızdırap’ ikilemelerinde olduğu gibi Çince denkliğin doğrudan çevirisi niteliğindedir.
- *aça adıra yörä* ‘ortaya çıkararak açıklama’ *aça adıra* = 解 *jie* ‘açıklamak’, *yörä* = 釋 *shi* ‘açıklama’ ikilemesinde olduğu gibi ilk iki kelime tek bir Çince denklikle karşılanabilirken üçüncü kelime ayrıca ifade edilmektedir. Dolayısıyla Çince iki kelime Eski Uygurca üç kelime ile ifade edilmektedir.
- *sav söz* ‘dil₂, lisan₂’ 言 *yan* ‘kelime’ ve 語 *yü* ‘konuşmak’ ikilemesinde olduğu gibi farklı bir anlam da ortaya çıkabilir. Bununla yanında aynı ikileme 言辭 *yan ci* ‘kelime, söz’ de olduğu gibi daha farklı bir anlam da ifade edebilir. Dolayısıyla Eski Uygurca aynı ikileme Çince farklı denkliklerle sağlanabilir ve böylece anlamda farklılıklar azr edebilir.
- *ürüg uzatı* ‘daima₂, sürekli₂’ ikilemesi 常 *chang* ‘sürekli, daima’ ve 恆 *heng* ‘daima’ ifadeleriyle karşılanmakla birlikte aslında Çince ifadelerde nüans farklılıkları olmakla birlikte Eski Uygurcada da muhtemelen nüans farklılıkları vardır.
- (*ädgü ögli*) *yolçı yerçi (bilgälär)* ‘(iyi ve erdemli) arkadaşlar’ örneğinde görülen *yolçı yerçi* genellikle ‘rehber₂’ anlamında kullanılırken buradaki ikilemede Çince denklikte de görüldüğü üzere ‘arkadaş₂’ anlamındadır.
- *ärüş üküş* ‘çok₂, bol₂’ ikilemesinin Çince denkliğine bakıldığında bu iki kelime arasında anlam farklılıkları olduğu *ärüş* kelimesinin 億 *yi* ‘100,000,000’ ve *üküş* 衆 *zhong* ‘çok’ ile karşılandığı görülmektedir.
- *üzäliksiz üstünki yeg* ‘eşsiz₃, üstün₃’ ifadesi Çince 阿耨多羅 *anouduoluo* şeklinde ifade edilir ki bu Çince denklik de

Sanskritçe *anuttara* kelimesinin ses çevirisidir. Eski Uygurca *üzäliksiz üstünki* 'en üst, en üstün', *üzäliksiz yeg* 'en üst, en üstün' ifadelerinin Çince karşılığı ise 無上 *wushang*'dır, bu ifade de Çince kelimenin anlam çevirisidir.

- *yok kurug* 'yok₂, yokluk₂' ikilemesi Çince 無 *wu* kelimesiyle karşılanır ki bu kelime yukarıda örneklerde de görüldüğü üzere genellikle +sIz ekini ifade ederken burada *yok kurug* ikilemesini karşılamıştır.

Sonuç itibarıyla Eski Uygurcada kullanılan ikilemelerin bir kısmının Çince'den çevrildiği bir kısmının da anlama açıklama ve pekiştirme katmak için eklendiği görülmektedir. Bunun yanında farklı Çince kelimeler aynı ikilemeler ile karşılanabilirken tek bir Çince ifade iki ya da üç farklı Eski Uygurca kelime ile karşılanabilmektedir. Bu da Eski Uygurcanın dildeki zenginliğini göstermesi açısından son derece önemlidir.

Kısaltmalar

Çin. Çince

G. Giles, Herbert A., (1912). *A Chinese-English Dictionary*. Second Edition, Revised & Enlarged, Shanghai, China and London.

Skr. Sanskritçe

Kaynaklar

Ağca, F. (2015). Eski Uygurca İştikaklı İkillemeler Üzerine. *Alkış Bitigi. Kemal Eraslan Armağanı*. (Ed. Bülent Gül). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Aydın, E. (1997). Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler. *Türk Dili*, sayı: 544, Nisan 417-421.

- Bozok, E. (2012). Eski Uygurcada İştikaklı İkilemeler. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, M. (2010). Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağatay, S. (1978). Uygurca'da Hendiadyoinler. *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara, 1978, 29-66.
- Çetin, E. (2008). Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası'nda ikilemeler. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara, Türkiye, 20 - 25 Ekim, 1005-1018.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Giles, Herbert A., (1912). *A Chinese-English Dictionary*. Second Edition, Revised & Enlarged, Shanghai, China and London.
- Kara, M. (2021). Daśakarmapathāvadānamālā'da İkilemeler ve İkilemelerin İşlevleri, (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nobel, J. (1958). *Suvarṇaprabhāsottama–Sūtra, Das Goldglanz-Sūtra*. Ein Sankrittext des Mahāyāna–Buddhismus. I-Tsing's Chinesische Version und Ihre tibetische Übersetzungen. I-Tsing's Chinesische Version übersetzt, eingeleitet, erläutert und mit einem Photomechanischen Nachdruck des Chinesischen Textes versehen. Erster Band. Leiden: E. J. Brill.
- Ölmez, M. (2017). Eski Uygurca İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 65/ 2: 243-311.
- Ölmez, M. (2022). Eski Uygurcada İkilemeler Üzerine -2. *International Journal of Old Uyghur Studies* 4/1: 38-94.
- Ölmez, M., Aris, G. (2019). Eski Uygurca Ölüler Kitabı'ndaki İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 67 (Haziran) (2019), 39-64.

- Ölmez, M., Can, Z. P. (2020). Eski Uygurca Abhidharma Metinlerindeki İkillemeler. *International Journal of Old Uyghur Studies* 2: 211-238.
- Ölmez, M., Sevim, S. (2019). Kşanti Kılğuluk Nom Bitig'e Özgü İkillemeler. *Journal of Turkology* 29: 499-524.
- Ölmez, Z. K. (1997). Kutadgu Bilig'de İkillemeler (1). *Türk Dilleri Araştırmaları* 7, 19-40.
- Ölmez, Z. (1999). Kutadgu Bilig'de İkillemeler (2). Bahşı Ögdisi: *Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags / 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*. Yay. Jens Peter Laut / Mehmet Ölmez, İstanbul: 237-264.
- Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, – Neubearbeitung – II. Nomina-Pronomina-Partikeln. Band 1: a – asvik*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, – Neubearbeitung – II. Nomina-Pronomina-Partikeln. Band 2: aş – äžük*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Sevim, S. (2019). Kşanti Kılğuluk Nom Bitig ve Daşakarmapathāvanāmalā'da İkillemeler. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soothill, W. E., Hodous, L. (1937). *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co, London.
- Şahin, H. (1997). Ferah-Name'de Geçen İkillemeler Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları*, 17, 125-135.
- Şen, S. (2002). Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler. Yüksek Lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Taishō (1924-1935). 大正新脩大藏經 Taishō, shinshū daizōkyō (Yay. Haz.: 高楠 順次 郎 Takakusu Junjirō, Watanabe Kaigyoku), Tōkyō.
- Taş, İ. (2012). Kutadgu Bilig’de İkilemeler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 60(2), 43-96.
- Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç (Karşılaştırılmalı Metin Yayını)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toprak, F. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 277-292.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch - Deutsch - Türkisch, Eski Uygurcanın El Sözlüğü Eski Uygurca - Almanca - Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Wu, G. (2002). *Chinese Characters Dictionary with English Annotations (English and Chinese Edition)*, Shanghai Jiaotong University Press.
- Yıldız, S. B. (2019). Eski Uygurca Maitrisimit’te İkilemeler (Kumul Nüshası), (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Web Kaynakları

- DDB: 飢饉 | famine (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 解釋 | explain (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 災橫 | calamity (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 分別 | discrimination (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 種種 | to proliferate (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 無盡 | inexhaustible (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 無減 | undiminished (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 勇健 | strong (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].
- DDB: 饒益 | to confer benefit (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 得知 | knowable; apprehensible; cognizable (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 了知 | to fully realize (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 修學 | to train (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 修習 | [meditative] cultivation (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 受持讀誦 | to memorize and recite (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 滿足 | fulfillment (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

DDB: 成熟 | ripening (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 23.12.2022].

CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 18.12.2022].

CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

DDB: 累 | fetters (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

DDB: 著 | attachment / making known (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

DDB: 事業 | action (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

<https://www.zdic.net/hans/汚穢> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

CJKV-English Dictionary (buddhism-dict.net) (Erişim tarihi: 18.12.2022).

DDB: 造作 | to make (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 無患 | freedom from disease (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 多羅 | a palm [leaf / tree] (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 不見 | not seen (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 衛護 | to guard and protect (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 安隱 | calm tranquility (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 火燒 | burnt (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 濟度 | to aid and liberate (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

DDB: 喜樂 | delight (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 快樂 | joy (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 生起 | to come into existence (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 煩惱 | affliction (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 無量 | uncountable (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 無邊 | limitless (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 言語 | language (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 供養 | to make offerings (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

DDB: 恭敬 | to respect (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi 24.12.2022].

www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=不動 [Erişim tarihi 24.12.2022].

<https://www.zdic.net/hans/踐> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

DDB: 履踐 | tread on the path (buddhism-dict.net) [Erişim tarihi: 29.12.2022].

<https://www.zdic.net/hans/履踐> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=不住 [Erişim tarihi 24.12.2022].

<https://www2.buddhistdoor.net/dictionary/details/降> [Erişim tarihi: 29.12.2022].

www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=充滿 [Erişim tarihi 24.12.2022].

www.buddhism-dict.net/cgi-bin/xpr-ddb.pl?q=譬 [Erişim tarihi 24.12.2022].